

SINIRLARI AŞANLAR: TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA SEYAHAT EDEN KADINLARIN DENEYİMLERİ*

Overcoming Barriers: Experiences of Women Traveling Abroad from Turkey

Kübra İSKENDEROĞLU

*Süleyman Demirel Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Isparta-Türkiye
kubra.ilban13@gmail.com*

İsmail KERVANKIRAN*

*Süleyman Demirel Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
Isparta-Türkiye
ikervankiran03@gmail.com*

Abstract

Today, there is an international travel mobility of nearly two billion. This mobility is increasing day by day in Turkey as well. However, it is seen that women travel abroad less than men. Starting from this problematic, the aim of the study is to examine what are the barriers for women to travel abroad compared to men, and how they struggle with these barriers with the theory of leisure time constraints. It is also to explore the travel experiences, motivations and constraints of women traveling abroad. In this study, qualitative research method was applied. In the study, in-depth interviews were conducted with 40 participants living in 13 different provinces of Turkey. According to the research findings, the factor that most affects women in the category of personal restrictions is lack of self-confidence, gender positioning and inequality in the category of social constraints, and lack of financial resources in the category of structural constraints. As a result, women participate in travel activities by developing various struggle strategies, travel experiences affect women's lives. This situation changes the perceptions towards women and affects the social structure. In addition, travel experiences, preferences and limitations of secular and conservative women differ from each other.

Keywords: Travel, Traveler Women, Gender Inequality, Feminist Geography

Öz

Günümüzde iki milyara yaklaşan bir uluslararası seyahat hareketliliğinden bahsetmek mümkündür. Bu hareketlilik Türkiye'de de her geçen gün artmakla birlikte kadınların yurtdışına olan seyahatlerinin erkeklere oranla daha az sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Bu sorunsaldan yola çıkarak çalışmanın amacı, kadınların erkeklere oranla yurtdışına seyahatlerinin önündeki engellerin neler olduğunu, bu engellerle nasıl mücadele ettiklerini boş zaman kısıtlamaları teorisi ile incelemek ve yurtdışına seyahat eden kadınların seyahat deneyimlerini, motivasyonlarını ve kısıtlayıcıları ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmış olup Türkiye'nin 13 farklı ilinde yaşayan 40 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları katılımcı kadınları kişisel kısıtlamalar kategorisinde en çok etkileyen faktörün özgüven eksikliği olduğunu, toplumsal kısıtlamalar kategorisinde toplumsal cinsiyet konumlandırmaları ve eşitsizliği olduğunu, yapısal kısıtlamalar kategorisinde ise finansal kaynak eksikliği olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak kadınlar çeşitli mücadele stratejileri geliştirerek seyahat faaliyetlerine katılım göstermekte ve seyahat deneyimleri kadınların yaşamlarına etki etmekte olup, bu durum kadınlara yönelik algıları değiştirmekte ve toplumsal yapıyı söküme uğratmaktadır. Ayrıca seküler ve muhafazakâr kadınların seyahat deneyimleri, tercihleri ve kısıtlılıkları ise birbirinden farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seyahat, Gezgin Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Feminist Coğrafya

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2022 yılında tamamlanan "Sınırları Zorlamak: Türkiye'den Yurtdışına Seyahat Eden Kadınların Kısıtlılıkları ve Deneyimleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Sorumlu Yazar/ Corresponding author

1. GİRİŞ

“Bırakın yürüyeyim. Bırakın kendi hızımda ilerleyeyim. Bırakın hayatın içimde, etrafımda dolaşmasını hissedeyim. Bana heyecanlı olaylar verin. Bana beklenmedik dönemeçleriyle köşe başları verin”

(Lauren Elkin, 2018, Flanöz - Şehirde Yürüyen Kadınlar).

Bir kadın olarak Lauren Elkin'in keyifli bir şekilde yürümek, özgürce dolaşmak, yola çıkmak ve seyahat etmek için söylediği sözler ve haykırışı boşuna değildir. Çünkü toplumsal cinsiyet, roller, geçmişten günümüze aktarılan birtakım düşünceler, kabul gören doğrular, dayatmalar, tutum ve davranışlar kadınların hayatını önemli ölçüde etkilemektedir. Beauvoir'a (1993) göre bu dayatmalar ve normlar erkeğin kendisi ve erkeğe dair değerlerin bir bütünü olduğu için kadın, bu yapılar ve sistem içinde sürekli dışlanır ve erkeğin normlarına göre tanımlanır. Dolayısı ile toplumda yaygın olarak biyolojik cinsiyet üzerinden kadınların toplumsal konumlanışı belirlenmiş ve genellikle kadınlar kısıtlamalara maruz kalmışlardır. Yani kültürel benliğin cinsiyetler üzerindeki etkisi belirgin hale gelmiş ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ortaya çıkmıştır. Bu kalıp yargıların oluşumunda bir taraf ezilen olurken, diğer taraf üstün olan taraf olarak algılanmıştır. Bu yönüyle yaşamın hemen her alanında toplumsal roller sebebiyle kadınlar erkeklere göre dezavantajlı konumda yer almıştır. Erkeklere ve erkeklığe yüklenen anlamlar, birçok yönden kadınlara ve kadınlığa yüklenen anlamlardan daha değerli görülmüştür. Her ne kadar hem dünya genelinde hem de ülkemizde kadın ve erkek arasında oluşturulan bu ayrımların pek çok alanda geçmiş dönemlere nazaran azaldığı bilinse de varlığını hala sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet yaşamın hemen her evresinde kadınlar ve erkekler üzerinde çeşitli şekillerde etkili olmaktadır. Bu alanlardan biri de toplumsal cinsiyetin tüketici davranışlarına olan etkisidir. Tüketici davranışlarının insan ürünü olarak ortaya çıktığı göz önüne alındığında bu durum daha da anlaşılır kılınmaktadır. Bu yönüyle toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek bireylerin satın alma kararları üzerinde etkili olduğu aşikârdır. Tüketim eylemine katılan bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla katılacakları eylemi gerçekleştirip gerçekleştir(e)meme durumları, onları eylemi gerçekleştirme isteğine yönelten motivasyonlar, süreç içerisinde yaşadıkları ve deneyimleri toplumsal cinsiyetle bağlantılıdır.

Tüketim eyleminin gerçekleştiği önemli alanlardan birisi de turizm sektörüdür. Turizm hareketliliği küreselleşen modern dünyada tüketim kültürünün önemli bir alanıdır (Franklin, 2003). İnsanların tüketim kalıplarının değişmesiyle birlikte turizm amaçlı seyahatler bir ihtiyaç haline geldiği bilinse de bu alanda toplumsal cinsiyet temelli bazı durumların kadınlar ve erkekler açısından farklı şekillerde tezahür ettiğini söylemek mümkündür. Modernite ve küreselleşmeyle birlikte kadınlar seyahatlere katılsalar da ve aynı zamanda 19. yüzyılın son dönemlerinden başlayarak günümüze kadar geçen süreçte kadınların seyahate katılımlarının artmasını sağlayacak sosyal ve politik değişimler söz konusu olsa da (Wilson & Harris, 2006) seyahatler ve turizm hareketliliği erkeklerin öncülüğünde gelişen bir faaliyet halini almıştır.

Türkiye İstatistik Kurumundan alınan bilgilere göre, Türkiye'den yurtdışına seyahat eden kadınlar erkeklerin ¼'ü kadardır (2020). Ancak bu eşitsizliğe rağmen, özellikle 2000'li yılların başından itibaren yurtdışı seyahatlere katılan kadınların sayısı hızla artıyor. 2003 yılından 2020 yılına gelindiğinde, yurtdışına seyahat eden kadınların sayısının 4 kat arttığı anlaşılıyor (Tablo 2) ve gidilen ülkelerin oldukça çeşitlendiği görülüyor. Her ne kadar yurtdışına seyahat eden kadın ve erkek sayıları arasındaki fark fazla olsa da, yani toplumsal cinsiyet eşitsizliği diğer alanlarda olduğu gibi seyahatlerde de çok bariz olarak görünür olsa da son yıllarda kadınların seyahate çıkmada önemli adımlar atması, kadınların özellikle yurtdışına seyahate çıkma konusunda daha cesur kararlar alması ve birçok kısıtlılıklara ve engellere rağmen gerek yalnız olarak gerekse eş, arkadaş ve grupla birlikte kadınların yurtdışı seyahatlerine katılması konusu artan bir bilimsel ilgiye yol açmıştır, ancak bir araştırma konusu olarak kadınların seyahat kısıtlılıkları nispeten daha az araştırılmıştır (Green & Singleton, 2006; Stark & Meschik, 2018; Wilson & Harris, 2006). Cinsiyetleri dolayısıyla kadınlar seyahatlere katılım sürecinde bazı kısıtlayıcılara maruz kalmakta ve kadınlara konulan bu engeller kadınların seyahate yönelik algılarını, motivasyonlarını, mobilitelelerini ve mekânsal tercihlerini etkilemektedir. Bu yönüyle kadınların seyahatlere katılımlarında engellerle karşılaşmaları önemli bir sorundur ve her türlü engele, kısıtlılığa ve zorluğa rağmen sınırları aşmayı¹ başarabilen kadınların hikâyelerinin araştırılması başka kadınlara ilham olması açısından değerlidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Türkiye'den yurtdışına seyahat eden kadınların seyahat öncesi,

¹ Bu çalışmada, başlıkta da kullanılan “Sınırları Aşmak” kavramı ile kadınların hem yurtdışına seyahat ederek fiziksel olarak ülkeler arasındaki sınırları aşması hem de her türlü engele, kısıtlamaya ve zorluğa rağmen seyahatlere katılan kadınların kişisel, psikolojik, zihinsel, sosyal, ekonomik vb. sınırları aşmaları şeklinde iki anlamıyla kullanılmıştır.

kararları, süreçleri ve sonrasında engellerin neler olduğunu, bu engellerle nasıl mücadele ettiklerini boş zaman kısıtlamaları teorisi ile incelemek ve yurtdışına seyahat eden kadınların seküler ve muhafazakâr konumlarına göre seyahat deneyimlerini, motivasyonlarını ve kısıtlayıcılarını ortaya çıkarmaktır.

Ayrıca Türkiye'nin diğer İslam ülkelerinden farklı bir yapısı vardır. Toplumsal yapısı homojen olmayan ve tüketim kültürü, yaşam tarzı, davranış kalıpları ve tercihleri birbirinden farklı ikili yapının (seküler ve muhafazakâr) bulunduğu Türkiye'de turizm amaçlı seyahatler, dini kuralların daha baskın olduğu ve daha geleneksel diğer İslam ülkelerinden oldukça farklı bir görünümündedir. Yani Türkiye'deki turizm tüketim kültürü, literatürde 'İslami turizm' ya da 'Helal turizm' şeklinde kavramsallaştırılan yaklaşımlardan farklılık gösteriyor ve kendine has dinamiklerden oluşuyor. Dolayısıyla Türkiye'deki bu farklılık, buradaki kadınların seyahat davranışını da farklı şekillerde etkiliyor. Yüz yıllık geçmiş olan Modern Türkiye'yi diğer Müslüman ülkeden ayıran bu ikili yapı, ülkenin kuruluşundan bugüne kadar, gündelik hayatın tüm parçalarının şekillenmesinin başat unsuru olmuştur. Bu nedenle pek çok sosyal fenomende olduğu gibi, Türkiye'de seyahatlere katılma davranışlarını anlamak için de bu ikili yapıdan hareket etmek, derinlikli bir kavrayış için gereklidir (Deniz, Kervankıran & İlban, 2023). Buradan hareketle, araştırma kapsamında özellikle üç noktaya odaklanılmıştır. Bunlardan ilki; seküler ve muhafazakâr kadınların ilk seyahate çıkma süreçlerini ve deneyimlerini belirleme, diğer bir ifadeyle kadınların seyahat kararı almalarındaki mekanizmaları anlama ve açıklamadır. İkincisi; toplumsal cinsiyet faktörünün kadınların seyahat süreci üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Üçüncü ve son olarak ise; kadınların seyahat deneyimlerinden sonraki davranış biçimlerini anlama ve algılarındaki değişimi ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmada Türkiye'den yurtdışına turizm amacıyla çıkan kadınların seyahat süreçleri, motivasyonları, deneyimleri, zorlukları, engelleri "boş zaman² kısıtlamaları" teorisi ile ele alınmıştır. Başka araştırmacılar tarafından bu konunun farklı yönleriyle ele alınması, farklı sonuçların doğmasını sağlayacaktır. Bu sayede çalışmanın hem başka araştırmacılara ilham vermesi hem de konu üzerinde daha geniş düşünme yollarına sevk edilmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çalışmada toplumsal anlamda kadınların güçlenmesi ve bu konuda farkındalık oluşturmaya hedeflendiği için araştırmanın hem toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı bir boyutu ile farkındalık oluşturmaya, hem de seyahat etmek gibi her bireyin yasalarla korunmuş hakkı olan bir konuda ataerkil baskının azaltılmaya çalışılmasına katkı sağlanması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca çalışmanın bir diğer hedefi, özellikle seyahat etmek isteyip çeşitli tereddütleri olan kadınların seyahate yönelik önyargılarının kırılmasına, bilinçlenmelerine ve cesaretlenmelerine katkı sağlamaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: BOŞ ZAMAN KISITLAMALARI TEORİSİ

Boş zaman kısıtlamaları teorisi (Leisure Constraints Theory) ilk kez 1987 yılında Crawford ve Godbey tarafından oluşturulmakla beraber; teori yine bu alanda yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlayan Crawford, Jackson & Godbey tarafından 1991 yılında tüm ayrıntıları ile yeniden ele alınmış ve geliştirilmiştir. Boş zaman kısıtlamaları teorisi, bireylerin boş zamana ilişkin aktivitelere katılma isteklerinin kişisel, toplumsal ve yapısal olmak üzere üç grup kısıtlayıcı tarafından engellendiğini ileri sürmektedir (Pennington-Gray & Kerstter, 2002).

Kişisel kısıtlayıcılar, bireylerin boş zaman aktivitelerine katılımlarını engelleyebilecek psikolojik durumları ve nitelikleri içermektedir (Crawford & Godbey, 1987). İçsel bariyerler olarak da adlandırılan kişisel kısıtlayıcılar, bir kişinin seyahat faaliyetlerine katılımında engelleyici rol oynayan öz güven eksikliği, örnek grup tutum ve davranışları, endişe, korku, algılanan beceri ve yetenek eksiklikleri gibi düşünce ve psikolojik durumlarındaki bozukluklar olarak ifade edilebilmektedir (Wilson & Little, 2005). *Toplumsal kısıtlayıcılar*, kişilerarası etkileşim sonucu yani bireylerin toplumla olan ilişkisi sonucu ortaya çıkan engellerdir (Crawford & Godbey, 1987). Kişilerin iş arkadaşları, aile üyeleri ve sosyal yaşamda paylaşım içerisinde buldukları arkadaşları gibi yaşamları içerisinde önemli etkileşim grupları olarak adlandırdıkları kişiler ile olan sosyal etkileşimlerinden kaynaklanan bu kısıtlamalar bireylerin boş zamana katılımını engelleyebilmektedir (Wilson & Little, 2005). *Yapısal kısıtlayıcılar* ise daha çok fiziksel ve demografik kaynaklı kısıtlamaları içermektedir. Yapısal kısıtlayıcılara ekonomik engeller, turizm faaliyetleri için ayrılabilen boş zaman, ulaşılabilirlik ve seyahat

² "Boş zaman" kavramının Türkçe'ye çevrilmiş halinin yanlış olduğunu düşünüyoruz. Bu haliyle kullanıldığında sanki zamanın hiçbir anlam ifade etmediği, boş olduğu, hiçbir eylemin, faaliyetin olmadığı anlaşılacaktır. Zira kavramın kökeni "leisure" olup, çalışma zamanının karşısı olarak çalışma dışı veya artık zamanda gerçekleştirilen etkinliklerin, aktivitelerin geçtiği keyifli ve eğlenceli zaman anlamındadır. Kavram Türkçe literatürde yaygın olarak "boş zaman" şeklinde kullanıldığı için metin içerisinde aynı şekilde yazılmıştır. Ancak metin boyunca bu kavramın "keyifli zaman" anlamında kullanıldığını hatırlatmak isteriz.

faaliyetlerine yönelik sahip olunan fırsatlar ve olanaklar örnek olarak verilebilir (Crawford & Godbey, 1987; Hudson, 2000).

1991 yılında Crawford, Jackson & Godbey tarafından yazılan “A Hierarchical Model of Leisure Constraints” adlı makalede Crawford & Godbey (1987) tarafından geliştirilen seyahat kısıtlayıcıları modelinin kavramsallaştırılması değiştirilmiştir. Crawford vd., (1991), 1987 yılında geliştirilen modelin üç ayrı biçimde değil, entegre bir şekilde yeniden ele alınması gerektiğini önermişlerdir. Ayrıca Crawford vd., (1991) çalışmalarını, bireylerin bu kısıtlama tipleriyle hiyerarşik bir sırada karşılaştıklarını düşündükleri alternatif bir çerçeveye dayandırmaktadırlar. Geliştirilen modelde; boş zamana katılımın sıralı olarak düzenlenmiş birden fazla faktörle mücadele sürecine bağlı olduğu, kısıtlamaların sıralı olarak bir düzen içerisinde ele alınmasının önem hiyerarşisini temsil ettiği ve sosyal sınıf varlığının boş zaman aktivitelerine katılma ya da katılmama durumu üzerinde kabul edilenden daha güçlü bir etkiye sahip olduğu şeklinde üç ayrı önerme elde edilmiştir.

Boş zaman faaliyetlerine katılımı bireyler ilk olarak kişisel kısıtlayıcılar ile karşılaşmaktadır. Modele göre kişisel kısıtlayıcıları toplumsal kısıtlayıcılar ve ardından da yapısal kısıtlayıcılar takip etmektedir. Birey boş zaman tercihlerinde tüm bunlarla uyum sağlayabildiği takdirde boş zaman faaliyetlerine katılım göstermektedir. Eğer bu durum olmazsa boş zaman faaliyetlerine katılım azalmaktadır (Crawford vd., 1991). Boş zaman faaliyetlerine katılımı kişisel kısıtlayıcıların diğer kısıtlama türlerine oranla daha baskın olduğu söylenebilir (Crawford vd., 1991). Kısıtlamalara yönelik çalışmalarını devam ettiren Jackson vd., (1993) “Negotiation of Leisure Constraints (Boş Zaman Kısıtlamalarının Müzakere Edilmesi)” adlı çalışmalarında boş zaman kısıtlamaları konusunu tartışarak, bu konuyla ilgili daha önce ortaya konan düşünceyi yeni yollarla genişletmişlerdir. Böylece önceki düşünceye yeni öneriler getirmişlerdir:

“Katılım kısıtlamaların olmamasına değil onlarla mücadele etmeye bağlıdır. Mücadele sayesinde katılım engellenmekten ziyade değiştirilebilir. Kısıtlamaların raporlanmasındaki farklılıklar sadece kısıtlamaların deneyimdeki farklılıkları olarak değil bunlarla mücadeledeki başarının farklılıkları olarak da görülebilir. Mevcut boş zaman davranışını değiştirme arzusunun olmaması, yapısal kısıtlamaların önceden başarılı bir şekilde mücadele edilmiş olmasıyla kısmen açıklanabilir. Bir veya daha fazla aşılamaz toplumsal ve yapısal kısıtlamalar katılım isteğini bastırabilir. Beklenti, sadece bir kısıtlamanın varlığının veya yokluğunun beklentisinden değil aynı zamanda mücadele etme yeteneğinin beklentisinden de oluşur. Mücadele sürecinin hem başlangıcı hem de sonucu bir faaliyete katılım üzerindeki, kısıtlamaları ve bu tür katılım için motivasyonlar arasındaki göreceli güce ve etkileşimlere bağlıdır.”

Böylelikle çalışmada boş zamana katılımı aşılamaz engeller olarak düşünülen kısıtlamalarla ilgili mücadele olgusu tartışılmıştır. Sonraki yıllarda boş zaman kısıtlamaları teorisi farklı disiplinlerce birçok araştırmada kullanılmıştır (Alexandris vd. 2017; Godbey vd., 2010; Moal, 2020).

3. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Boş zaman kısıtlamaları teorisinin ortaya atıldığı günden günümüze bakıldığında, bu teoriye yönelik farklı akademik çalışmaları görmek mümkündür (Örn; Alexandris & Carroll, 1997; Alexandris vd. 2017; Godbey vd., 2010; Jackson, 2000; Moal, 2020; Nyaupane ve Andreck, 2008; Orakani vd., 2021; Philipp, 1995; Raymore vd., 1993; White, 2008). Bu çalışmaların bir kısmında boş zaman kısıtlamaları teorisi ortaya atıldığı ilk haliyle –ki hiyerarşik boş zaman kısıtlamaları modelinden bahsetmek daha doğru olacaktır- kabul edilmiş, bir kısmında doğruluğu kabul edilmekle birlikte bazı eklemeler yapılmış bir kısmında ise çeşitli eleştiriler sunulmuştur (Jackson vd., 1993). Hiyerarşik boş zaman kısıtlamaları modelinin ortaya atıldığı tarihten yaklaşık 20 yıl sonra yine aynı araştırmacılar tarafından modele gelen eleştirilere karşı yanıtlar verilmiş ve çeşitli gerekçeler sunulmuştur (Godbey vd., 2010).

Godbey vd., (2010), “Assessing Hierarchical Leisure Constraints Theory After Two Decades (Yirmi Yıl Sonra Hiyerarşik Boş Zaman Kısıtlamaları Teorisini Değerlendirmek)” adlı çalışmalarında 20 yıl sonra hiyerarşik boş zaman kısıtlamaları teorisini birçok yönüyle değerlendirmiştir. Çalışmaya göre modeli kullanarak bugüne kadar yapılan araştırmalar büyük ölçüde doğrulayıcı olmakla birlikte çeşitli durumlar da söz konusudur. Godbey vd.,’nin (2010) üzerinde durduğu önemli konulardan biri pek çok araştırmacının bu teoriyi kabul etmesi fakat araştırmacıların konuyu aktivite (örn; spor, rekreasyon vb.), nüfus özellikleri (örn; yaş, cinsiyet, etnik köken vb.) veya alanlarına özgü bir yaklaşımla savunmalarıdır. Bu durum nedeniyle kısıtlama teorisinin kategorilerinin tanımlanması veya buna yönelik araçların geliştirilmesi araştırmacıların kendi ihtiyaçlarına göre özelleştirilmesine neden olmuştur.

Bazı araştırmacıların kısıtlama teorisinin “*kültür*” ögesini görmezden geldiğini ifade ederek bunu bir eksiklik olarak görmesi teorisinin yazarları tarafından reddedilmiştir (Godbey vd., 2010). Çünkü kültür faktörü kişisel kısıtlamalar kategorisi altında mevcuttur ve onunla birlikte değerlendirilebilir. Bir diğer eleştiri boş zamanın önündeki tüm kısıtlamaların kaldırılıp kaldırılamayacağıdır (Godbey vd., 2010). Yazarların bu eleştiriye cevabı kısıtlamaların kaldırılmasının mümkün olmadığı, olsa dahi arzu edilmeyeceğidir. Çünkü onlara göre kişisel veya toplumsal kısıtlamalar en aza indirildiği ölçüde katılım talebinin artacağı fakat bunun da büyük olasılıkla kalabalıklaşma, sırada bekleme, finansal maliyet ve diğer farklı yapısal kısıtlama türlerini arttıracaktır. Bir diğer eleştiri kısıtlama modelinin kişisel kısıtlamalarla mı başladığıdır (Jackson, 2000). Yazarlar bu soruya cevap olarak, bu modelin aslında döngüsel olduğunu ve bu nedenle başlangıç noktasının bireyin veya grubun günlük yaşamlarında buldukları yer olduğunu ifade etmişlerdir. Bir diğer soru boş zaman kısıtlamaları modelinin tüm boş zaman davranışlarına uygulanmasının amaçlanıp amaçlanmadığıdır (Jackson, 2000). Yazarlar modelin tüm boş zaman davranışları için evrensel bir nitelik taşımasını amaçladıklarını ifade etmişlerdir (Godbey vd., 2010). Önemli bir diğer soru ise boş zaman kısıtlamaları teorisinin yalnızca boş zaman davranışlarına mı uygulanabilir olduğudur (Jackson, 2000). Yazarlar bu soruya yönelik teorisinin çeşitli insan davranışlarına (örn; mesleki tercihleri anlama) uygulanabilir görüldüğünü ifade etmişlerdir. Yazarlar gelecekteki araştırmalar için de öneri olarak ölçek geliştirilmesinin büyük öneme sahip olduğunu ifade etmişlerdir (Godbey vd., 2010; Jackson, 2000).

Boş zaman faaliyetlerine yönelik ilgili literatürde, kadınların turizm aktivitelerine katılımında erkeklere göre daha fazla kısıtlandıklarını yani kadınların dezavantajlı konumda olduklarını araştıran çalışmalar bulunmaktadır (Örn; Henderson, 1991; Hudson, 2000; Jackson & Henderson, 1995; Kinnaird & Hall, 1996; Wilson & Little, 2005). Henderson (1991) çalışmasında, feminist bir perspektifle bakarak boş zaman kısıtlamaları ile ilgili literatürün analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmanın varsayımı, feminist perspektifle bakıldığında kadınların boş zamanlarına yönelik kısıtlamaların daha iyi anlaşılacağı, genel olarak boş zaman kısıtlamalarının da daha iyi anlaşılabilirliğinin sağlanmasıdır. Kısıtlamalar, özgürlük ve fırsat terimleriyle ters düşmektedir. Eğer özgürlük ve fırsat olmazsa boş zaman da dâhil olmak üzere kadınlar yaşamlarının birçok alanında kısıtlanırlar. Eğer kısıtlamaların kadınları ve erkekleri eşit derecede etkilediği varsayılırsa, bu durum kadınları daha fazla değersiz duruma düşürür (Henderson, 1991). Yetki eksikliği yoksunluğu, kişinin boş zamana katılma hakkına sahip olmadığı düşüncesidir. Buradan hareketle kadınlar üzerinde kendi ihtiyaçlarını ikinci planda tutmaları gerektiği beklentisi söz konusudur. Bakım etiği, kadınların başkalarına karşı sorumluluk hissi olması durumunu ifade eder. Kadınlar eğer kendi ihtiyaçlarını başkalarının ihtiyaçlarının üzerinde tutarlarsa, bu durum onlarda çelişkiye düşme hissini uyandırır. Sağlık ve güvenlik ise, kişileri hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkileyen önemli bir etmendir. Sağlık ve güvenlik faktörü, kadınların boş zamana katılımlarını, erkeklerin boş zamana katılımlarından daha fazla engeller (Henderson, 1991).

Boş zamana katılımında ve bunları sürdürmede etkili olan kısıtlamaların neler olduğunun bilinmesi kadar bu kısıtlamalarla mücadelede hangi yöntemlerin uygulandığının bilinmesi de önemlidir. Fakat yine de turizm hareketliliğine katılım konusunda kısıtlamaların üstesinden gelmek ve onlarla mücadele etmek için uygulanabilecek yollar konusunda çok az şey bilinmektedir (Jordan & Gibson 2005). Wilson (2004) araştırmasında kadınların kısıtlamalara karşı pozitif ve kararlı olarak, kendine odaklanarak, yaşamlarına öncelik vererek, korkularını kucaklayarak, plan ve hazırlık yaparak seyahatlere erişim sağlayabildikleri sonucuna varmıştır. Kısıtlamalarla mücadele süreci ve bunları aşma durumu yalnız kadınları etkilememektedir. Buradan hareketle Wilson & Harris (2006) birçok kadının seyahat kısıtlamalarını aşmalarıyla birlikte evde ve mesleki yaşamlarındaki değişikliklere de vurgu yapmıştır. Kadınların seyahate katılım göstermeleri ve birçok zorlukla baş etmeleri onların çevreleri tarafından saygı kazanmalarını sağlamış, bu durum kadınlarda güçlenme duygusunun gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Literatürde yalnız seyahat eden kadınları ve kadınların seyahat deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları konu alan birçok çalışma mevcuttur (Örn; Aitchison, 2005; Berdychevsky & Gibson, 2015; Brown & Osman, 2017; Chiang & Jogaratman, 2006; Green & Singleton, 2006; Heimtun & Jordan, 2011; Jordan & Aitchison, 2008; Jordan & Gibson, 2005; Seow & Brown, 2018; Stark & Meschik, 2018; Wilson & Little, 2008; Valaja, 2018; Yang vd., 2018). Seyahat etmek, bilinen bir fiziksel ve sosyal ortamın dışına çıkmayı ifade eder. Bu durum seyahat edenlerde belirsizlik ve risk algısı uyandırır (Yang vd., 2018). Boş zaman riske maruz kalmak için önemli bir arenadır. Genç kadınların yüksek seviyede katılım gösterdikleri mekânlar ve yerlerdeki davranışları yönüyle de bu durum derinlemesine bir şekilde cinsiyetlendirilmiştir (Green & Singleton, 2006).

Seyahate çıkan kadınlar için riskler çoktur, fakat kadınlar bu seyahat risklerine karşı çeşitli önlemler alarak baş etmenin yollarını bulmuşlardır. Jordan & Gibson (2005) araştırmalarında kadınların risklere karşı mücadele

stratejilerinin otel türü ve coğrafi konumun iyi seçilmesi olduğunu belirtirken, Green & Singleton (2006) bazı mahalleler, kasabalar ve özellikle belirli sokakları sınırların dışında kabul etmek olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Stark & Meschik de (2018), belirli seyahat mekânlarından ve biçimlerinden kaçınmak olduğunu bildirmişlerdir. Jordan & Aitchison (2008), risklere karşı mücadelenin günün belirli saatlerinde tek başına dışarı çıkmak, sosyal aktiviteler için tur ekiplerine katılmak, kamusal alanda yalnızken kendilerini dışardaki bakışlardan korumak için kitaplar almak yoluyla sağlanabileceğini belirtirken, Wilson & Little (2008), kıyafet değiştirmek, yerel (kadın) davranış normlarına uymak, bir şeylerin sürekli olarak farkında olmak ve kendilerini korku içinde hissettikleri yerlerden kaçınmak olarak ifade etmiştir. Bunlara ek olarak, Brown & Osman (2017), yerel kadın davranış kurallarına uyum sağlamak, Seow & Brown (2018), uyanık olmak, bilinmeyen kişilerden yiyecek ve içecek almamak, Valaja (2018) ise kadınların bahsi geçen risklere karşı aldıkları önlemleri; sokakta akıllı davranmak, çevreye dikkat etmek, güvenlik önlemi almak, farkında olmak, kendine güvenmek, erkekleri görmezden gelmek, erkeklere kaba davranmak, gittikleri mekânlarda fiyatlarla ilgili bilgi edinmek, değerli eşyaları güvende tutmak için tasarlanmış ürünler kullanmak, çok fazla nakit taşımamak, hostellerde konaklama rezervasyonları yapmak, hostellerin ortak alanlarında zaman geçirmek, seyahat güzergâhını esnek tutmak, seyahat öncesinde mekânlar hakkında bilgi edinmek şeklinde farklı birçok boyutuyla ele almıştır.

Ulusal literatürde seyahat faaliyetlerine ilişkin çalışmaların geçmişi eskiye dayansa da kadınların seyahatlerini ele alan çalışmalar nispeten yenidir. Türkiye’de kadınların seyahatleri konusu farklı disiplinler tarafından çeşitli yönleriyle araştırılmıştır (Arslanalp, 2019; Aslantürk & Unur, 2019; Cesur, 2014; Kaba & Emekli, 2018; Pekiner, 2019; Tükenmez, 2019). Son dönemde kadınların seyahatlerini konu alan bu çalışmalar var olmasına karşın henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır. Kadınların yurtdışına olan seyahatleri inceleyen çalışmaların yetersiz olması bu çalışmanın en önemli motivasyonunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma, turizm araştırmalarında yeterince yer verilmemiş olan, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve feminist coğrafya ile seyahat ve turizm hareketleri konuları arasındaki ilişkiye dikkat çekerek literatürdeki boşluğa katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmada birincil ve ikincil veri kaynakları bir arada kullanılmış, veriler hem doğrudan araştırmacılar tarafından hem de kurumlar tarafından oluşturulmuş veri setleri aracılığıyla elde edilmiştir. Buradan hareketle araştırmanın birincil veri kaynağı görüşme yöntemi, ikincil veri kaynağı ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla elde edilen veri setleri oluşturmaktadır. Kadınların seyahat deneyimlerini derinlemesine anlayabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır, görüşmeye katılanlar Türkiye’den yurtdışına seyahat deneyimleri olan kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılar “kadın olmak ve Türkiye’den yurtdışına seyahat etmiş olmak” şartları gözetilerek amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Çalışmadaki görüşmeler Türkiye’nin 13 farklı ilinde (İstanbul, Ankara, Eskişehir, Bursa, İzmir, Konya, Antalya, Kocaeli, Elazığ, Kayseri, Van, Burdur ve Isparta) ikamet eden toplam 40 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ilk olarak internet aracılığıyla sosyal medya platformlarında paylaşımlar yapılarak, yurtdışına seyahat deneyimleri olan kadınlara ulaşılmıştır. Sonraki aşamada kartopu örnekleme yöntemi ile katılımcıların yönlendirdiği kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Isparta’da ikamet eden 4 katılımcı ile yüz yüze, belirtilen diğer illerde ikamet eden 36 katılımcı ile de telefon aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Görüşmeler Mayıs 2019 - Şubat 2020 aylarında yapılmış ve ortalama 45-60 dakika sürmüştür. Çalışmada katılımcıların cevaplarının tekrar etmeye başlaması ve konuya yönelik farklı bilgilerin gelmediğinin anlaşılmasıyla birlikte görüşmelere son verilmiştir.

Katılımcıların yaş ortalamaları 35 olup, eğitim seviyeleri ise genellikle lisans ve lisansüstüdür. Bu durum Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verileriyle de uyum göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla elde edilen verilerde 2003-2018 yılları arasında yurtdışına seyahat eden kadınlarda en yüksek değeri 25-44 yaş arası grup (%49,6) oluşturmaktadır. Katılımcıların ilk yurtdışı seyahatine çıkışlarının yaş ortalaması ise 22’dir.

Türkiye’den yurtdışına seyahat eden kadınları ele alan bu çalışmada bazı sınırlılıklar söz konusudur. Bu sınırlılıkların başında çalışmanın ülke genelini kapsıyor olmasıdır. Veri toplama sürecinde finansal kaynak yoksunluğu sebebiyle Türkiye’nin bütün illerine gidilemeyecek olması katılımcıların önemli bir kısmına (36 katılımcı) telefon aracılığıyla ulaşılmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada güvenilirliği arttırmak amaçlandığı için katılımcıların profil çeşitliliğinin maksimum düzeyde olması ön planda tutulmuş, katılımcılara ulaşmada önemli bir gayret sarf edilmiş olsa da, bu araştırmanın çıktılarının tüm kadınlar için genellenebilir olduğunu iddia

etmiyoruz. Diğer sınırlılık, bu çalışma yüksek lisans tezinden üretildiği için çalışmada kullanılan ikincil verilerin 2003-2020 yılları ile sınırlı olmasıdır. Diğer bir sınırlılık ise, bu çalışmada Türkiye'den yurtdışına turizm amaçlı seyahat eden kadınların seyahat deneyimlerine odaklanılmış olup, kadınların yurt içindeki seyahat deneyimleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Yurt dışı ve yurt içi seyahatlerinin motivasyonları ve dinamikleri farklıdır. Dolayısı ile bu çalışmanın, yurt içi seyahatlere katılan kadınların deneyimlerini çalışacak araştırmacılara katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Tablo 1- Görüşmeye Katılan Kadınların Profili
Table 1- Profile of Women Participating in the Interview

	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Şehir	İlk Yurtdışı Seyahat Yaşı
K1	25	Lisans	Bekâr	Ankara	20
K2	31	Lisans	Bekâr	İstanbul	6
K3	42	Lise	Evli	İzmir	25
K4	50	Yüksek Lisans	Bekâr	Ankara	5
K5	29	Yüksek Lisans	Bekâr	Konya	23
K6	42	Lisans	Bekâr	İstanbul	28
K7	36	Lise	Bekâr	Ankara	32
K8	38	Lisans	Bekâr	Antalya	22
K9	44	Lise	Evli	İstanbul	27
K10	34	Yüksek Lisans	Bekâr	Eskişehir	19
K11	39	Yüksek Lisans	Evli	Eskişehir	31
K12	25	Lisans	Bekâr	İstanbul	21
K13	37	Lisans	Bekâr	İstanbul	37
K14	24	Lisans	Bekâr	İzmir	18
K15	27	Yüksek Lisans	Bekâr	Eskişehir	20
K16	25	Lisans	Bekâr	İstanbul	6
K17	31	Doktora	Bekâr	Isparta	27
K18	34	Yüksek Lisans	Bekâr	Isparta	32
K19	26	Yüksek Lisans	Bekâr	İzmir	23
K20	30	Yüksek Lisans	Bekâr	İstanbul	25
K21	32	Lisans	Bekâr	İstanbul	6
K22	38	Lisans	Bekâr	İstanbul	23
K23	36	Lisans	Evli	İzmit	24
K24	38	Yüksek Lisans	Bekâr	İstanbul	26
K25	35	Lise	Evli	Isparta	29
K26	43	Lisans	Bekâr	Isparta	40
K27	29	Lisans	Bekâr	İstanbul	13
K28	46	Doktora	Evli	Elazığ	33
K29	27	Yüksek Lisans	Bekâr	Kayseri	20
K30	29	Yüksek Lisans	Bekâr	Bursa	11
K31	24	Lisans	Bekâr	Van	21
K32	53	Lisans	Evli	İstanbul	24
K33	34	Lisans	Bekâr	İstanbul	19
K34	38	Yüksek Lisans	Bekâr	Bursa	25
K35	50	Lise	Evli	İstanbul	19
K36	36	Lisans	Bekâr	İstanbul	24
K37	39	Lisans	Bekâr	İstanbul	23
K38	50	Yüksek Lisans	Bekâr	Bursa	19
K39	23	Lisans	Bekâr	Burdur	19
K40	53	Yüksek Lisans	Bekâr	İstanbul	21

5. BULGULAR

5.1. Seyahatlerin Cinsiyetleş(tiril)miş Görünümü

Türkiye’yi her yıl dünyanın farklı ülkelerinden milyonlarca turist ziyaret etmekle birlikte, Türkiye’den de dünyanın farklı ülkelerine olan seyahatlerin sayısı gittikçe artmaktadır. 1970’li yıllarda Türkiye’de turizm amaçlı yurt dışına seyahat eden sayısı 500 bin dolayında iken, 2020’de 10 milyon seviyesine yaklaşmıştır. Ancak, yurt dışına seyahat edenlerin toplam nüfusa oranları gelişmiş ülkelerde %40’ların üzerindeyken Türkiye’de bu oranın %10’larda kalması, kişi başı seyahat harcamalarının gittikçe düşmesi ve toplam seyahatler içinde kadınların oranının düşük olması üzerinde tartışılması ve incelenmesi gereken önemli konulardır (Kervankıran & Bağmancı, 2020). Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki önemli gerekçelerden biri de erkeklere oranla kadınların yurtdışı seyahatlerinin düşük olmasının nedenlerini anlamaya çalışmaktır.

Türkiye’den yurt dışına seyahat eden vatandaşların cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında çoğunluğu erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. 2003 yılından 2018 yılına doğru seyahate katılan vatandaşların sayısındaki artışa rağmen erkek ve kadın arasındaki oran farkının oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. 2003 yılında seyahat eden vatandaşların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, seyahat edenlerin dörtte üçünden fazlasını erkekler (%81,63) oluşturmaktadır. Bu oran 2018 yılına gelindiğinde bir düşüş kaydetmesine (%73,07) ve kadınların seyahate katılımındaki oranın artışına rağmen yine de kadın ve erkek arasında belirli bir dengenin sağlanmadığı görülmektedir (Tablo 2). Diğer bir deyişle dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimlerin ve iyileştirmelerin kadınların seyahatlerine yeterince yansımadağı anlaşılmaktadır.

Tablo 2- Türkiye’den Yurtdışına Seyahat Edenlerin Cinsiyete Göre Sayısı ve Oranı
Table 2- Number and Ratio of People Traveling Abroad from Turkey by Gender

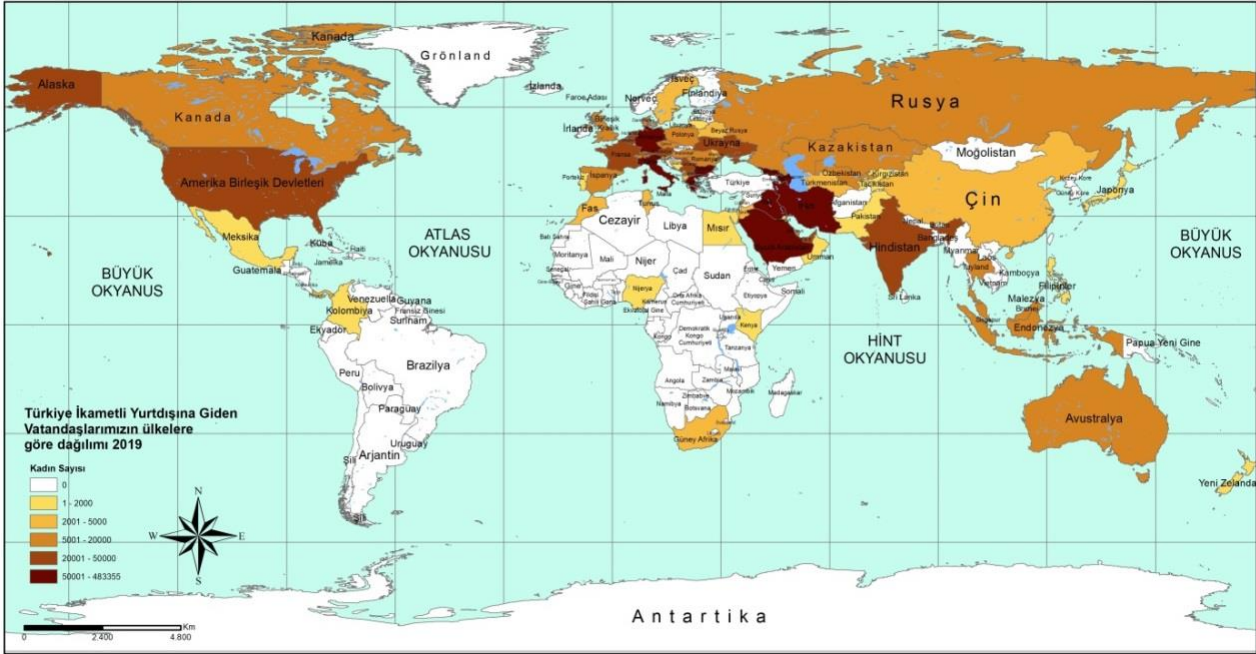
Yıllar	Erkek	Oranı (%)	Kadın	Oranı (%)
2003	2.816.373	81,63	634.105	18,37
2004	3.544.034	86,05	574.255	13,95
2005	3.834.924	87,79	533.544	12,21
2006	3.504.889	83,25	704.915	16,75
2007	4.040.860	79,06	1.069.850	20,94
2008	3.916.930	79,8	991.984	20,2
2009	4.314.962	76,41	1.331.722	23,59
2010	5.090.584	77,2	1.502.906	22,8
2011	5.096.755	79,86	1.284.635	20,14
2012	4.843.088	81,15	1.125.387	18,85
2013	6.112.122	82,1	1.332.288	17,9
2014	6.322.403	80,55	1.526.120	19,45
2015	6.769.463	77,67	1.945.184	22,33
2016	5.446.981	71,53	2.167.963	28,46
2017	6.182.520	70,14	2.631.818	29,86
2018	5.935.441	73,07	2.186.931	26,93

Kaynak: TÜİK, 2020.

TÜİK (2020) verilerine göre, 2003 yılında Türkiye’den yurtdışına olan kadın seyahatlerine bakıldığında daha çok Almanya, Fransa, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Bulgaristan gibi ülkelerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada akraba ziyaretlerinin ve bu ülkelerin Türkiye’ye olan yakınlığının etkili olduğu düşünülmektedir. Gidilen ülkede bir tanıdığın olmasının verdiği rahatlık ve yabancı dile hâkimiyetin zayıflığı bu ülkelere olan ziyaretlerin önemli gerekçeleri arasındadır. Ayrıca hac amaçlı dini ziyaretler de seyahatler üzerinde etkili olmuştur. 2018 yılında Türkiye’den yurtdışına olan kadın seyahatlerine bakıldığında ise rotaların çeşitlendiği görülmektedir. Yine komşu ülkelere olan seyahatler daha fazla olmakla birlikte daha önce tercih edilmeyen Kazakistan, Rusya, Çin, Avustralya gibi ülkelere olan seyahatlerde artış görülmektedir. Yine 2018 yılında Güney Amerika’ya olan seyahatlerin nispeten arttığını söylemek mümkündür. 2003 ve 2018 yılları arasında kadınların yurtdışı seyahatlerinde en fazla artışın göze çarptığı ülkeler ise İtalya, Almanya, Fransa gibi Avrupa ülkeleri olmuştur (Şekil 1). Bu seyahatlerin artış göstermesinde öncelikle Türkiye’deki kadınların kadın öznelliğine dair bakış açılarının değişmesi ve artık kadınlar için seyahat etmenin daha normal karşılanması, sosyal ağların gelişmesiyle birlikte seyahate olan önyargıların kırılması, ülkeler arasında ekonomik ve politik

ilişkilerin artması, kadınların iş yaşamında daha aktif olmasıyla birlikte iş seyahatlerinin artması gibi pek çok faktör etkili olmaktadır (TÜİK (2020)).

Şekil 1- Yurtdışına Seyahat Eden Kadınların Gittikleri Ülkelere Göre Dağılımı (2019)

Figure 1- Distribution of Women Traveling Abroad by Countries (2019) Kaynak: TÜİK 2020.

TÜİK (2020) verilerine göre, Türkiye'den yurtdışına seyahat eden kadınların eğitim durumları değerlendirildiğinde en yüksek dilimi fakülte veya yüksekokul derecesine sahip bireylerin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yurtdışına seyahat eden kadınların %35,22'si fakülte ve yüksekokul derecesine sahip iken, çalışma durumlarına bakıldığında seyahat eden kadınların çoğunluğunu ücretli ve yevmiyeli çalışanlar (%38,47) oluşturmaktadır.

5.2. "Kız Kısmı Evinde Oturur": Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadınların Sınırları Aşan Seyahatleri

Winfried Löschburg, *Seyahatin Kültür Tarihi* adlı eserinde seyahatin geçmişten günümüze geçirdiği değişimi değerlendirmiştir. İnsanın tüketim kalıplarının değişmesi seyahati de etkisi altına almış ve geçmiş yıllarda lüks olarak kabul edilen seyahat hareketleri günümüzde ihtiyaç haline gelmiştir (Löschburg, 1998);

"...Bütün dünya seyahat ediyor. Her zaman, her yerde yolculuğa çıkılıyor. Bir zamanlar eşsiz ve önemli bir olay olan seyahat, bugün artık bir alışkanlığa dönüştü, hayatın bir parçası haline geldi, insanlar yalnızca gezmek için seyahat etmiyor, yola çıkmak için çeşitli neden ve amaçları da var artık; her mevsim yollardalar. İş seyahatleri, aile ziyaretleri, kültür ve spor, dinlenme ve tatil amaçlı seyahatler, inceleme gezileri..."

Bununla birlikte seyahatin tarihteki durumuna bakıldığında akla ilk Marco Polo, Christophe Colomb, Vasco de Gama, Ferdinand Macellan, İbn Battuta, Evliya Çelebi gibi isimler gelir. Bu durumda farklı yerler görmek, yeni kültürler ve insanlar tanımak, yola çıkmak ki daha geniş anlamıyla seyahat etmek erkeklere özgü bir olay mıdır? Her ne kadar geçmiş yıllarda seyahat denildiğinde erkek seyyahlar akla gelse de, her türlü sıkıntıya rağmen sınırları aşarak uzak diyarlara seyahate çıkan kadın seyyahlar da vardır. Bunlar arasında; özgürlüğü kucaklayan kadın gezgin Elizabeth Craven (1750-1828), gezgin kadınların kraliçesi Ida Pfeiffer (1797-1858), seyahatin iyileştirici gücüne inanan Isebella Bird (1831-1904), zamana meydan okuyan kadın gezgin Fanny Bullock Workman (1859-1925), toplumsal cinsiyete direnişin sembolü Nellie Bly (1864-1922), bisikletle dünya turuna çıkan Annie Kopchovsky Londonderry (1870-1947), Osmanlı paşasının seyyah torunu Fatma Fahrünnisa Tezcan (1876-1969) gibi az da olsa kadın gezginler de vardır. Zira burada bahsi geçen ya da benzer yolları aşmış kadınlar; seyahatin cinsiyetlendirilmiş yapısından sıyrılan, erkeği merkeze alan yapıyı yıkan, kadınlara yönelik

toplumsal kabullerin prangalarından kurtulan ve toplumsal yapıyı söküme uğratan, günün sonunda da seyahat hayalini gerçekleştiren örneklerdir.

Gündelik hayatın cinsiyetlendirilmiş yapısından dolayı kadınlar yaşam döngüleri boyunca toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri deneyimlemektedir (Kaçar & Kervankıran, 2023). Toplumsal cinsiyet faktörü erken yaşlardan itibaren kadınlarla ev arasında güçlü bağlar kurmasına neden olurken, kamusal hayata ilişkin konularda ise (eğitim, istihdam, sağlık, seyahat ve mekân hakkına erişim vs.) sınırlandırmaktadır (Kaçar, 2021). Dolayısı ile dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine içkin dezavantajlı bir konumda kalmaktadır. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların özellikle ekonomi, sağlık, eğitim, sosyal ve siyasi alanlarda geride oldukları bilinmektedir (Öz & Turan, 2021). Bu durum her alanda olduğu gibi seyahat alanında da erkek egemen bir yapının olduğunu göstermektedir. Çünkü Tuncer (2015)'e göre yüzyıllardır dışarıya çıkan kadın toplum düzenine karşı önemli bir tehdit olarak algılanmıştır. Bunun sebebi ise toplumsal rollerin cinsiyete göre inşa edilmesi ve kamusal ile özel alanların buna göre düzenlenmesidir. Dolayısı ile toplumsal cinsiyet algısı ve ataerkillik, kadınların gündelik hayatlarının hemen her alanında kendini göstermektedir. Yaşamı doğrudan etkileyen kalıp yargılar dolayısıyla kadınlar erkeklere oranla fırsat ve kaynaklara eşit biçimde erişim sağlayamamakta, bu durumun sonuçları da kadınların geri plana itilmelerine sebep olmaktadır:

“Ne çok geziyorsun, bu kadar gezip görüp ne yapacaksın azıcık yerinde otur, kız kısmı evinde oturur... Bunun gibi konuşan akrabalarım da var, iş hayatından arkadaşlarım da var, sosyal hayatımdan çevremdeki insanlar da var ve hani bunların sonu yok (K30).

Seyahatin cinsiyetli bir yapıya sahip olduğunu söylesek de, yukarıda katılımcı ifadesinde de görüldüğü gibi seyahatin toplumlar tarafından böyle bir yapıya büründürüldüğü yani inşa edildiği açıktır. Sonuç itibarıyla seyahatin özü değil, insanlar tarafından oluşturulan söylemler böyle bir yapının oluşumuna neden olmuştur. Seyahat, tüm bireyler için benzer nitelikleri taşısa da ona yüklenen anlamlar dolayısıyla oluşturulan yargılar seyahatin cinsiyete göre değişen davranışlara, tercihlerin değişimine, ona duyulan özlemin ya da korkunun boyutunda farklılaşmalara neden olmuştur.

Boş zamana katılıma yönelik toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin ilk nokta kadınların zamansal deneyimlerinin erkeklerinkinden daha görünür biçimde parçalanma eğilimi içerisinde olması, ikinci nokta ise kadınların çocukları, eşleri, ebeveynleri gibi diğer kişilere göre kendilerini ikinci planda boş zamanın kullanıcıları olarak görmeleridir (Kinnaird & Hall, 1996). Aynı durum genel boş zaman kullanımının ötesinde seyahat faaliyetleri için de geçerlidir. Bu sebeple kadınların erkeklere kıyasla seyahat faaliyetlerine katılımı daha dezavantajlı konumda olduklarını söylemek mümkündür (Pennington-Gray & Kerstetter, 2002).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin altında yatan sebeplerin bilinmesi eşitliğin sağlanması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu eşitsizliğin biyolojik, toplumsal, ekonomik vb. sebepler mi olduğu bu noktada sorgulanmalıdır. Yapılan araştırmaların farklı birçok noktaya değindiğini söylemek mümkündür. Arab-Moghaddam vd., (2007) araştırmalarında, kadınların boş zamanlarının önündeki en büyük kısıtlamanın, toplumlarındaki boş zaman fırsatlarıyla ilgili yapı eksikliği olduğuna vurgu yapmıştır. Lenskyj'nin (1988) araştırmasında ise, erkek ve kadınların algılarının boş zaman deneyimleri elde etme ya da spor gibi fiziksel aktivitelere yaklaşımları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Kadınların ev işleri ve çocuk bakma gibi sorumlulukları, kendileriyle ilgilenme yerine fedakâr olma eğiliminde olduğuna dair bakış açısı sunmaktadır. Bunlara ek olarak Lenskyj (1988) yaptığı çalışmada, kadınların biyolojik özelliklerinin de bu algıda etkili olduğuna vurgu yaparak özellikle 19. yy.'da ergenlik dönemindeki kızların aşırı strese maruz kalmalarının regl düzenine ve doğurganlığa etki ettiği gerekçesiyle bu tür etkinliklere katılımlarına şiddetle karşı çıktığını belirtmiştir.

Turizm kaynaklı seyahatler geçmiş yıllarda yüksek gelir düzeyine sahip bireylerden, günümüzde ekonomik olarak orta ve ortanın altı sınıflara doğru genişlese de, hala bazı kesimlerce bu faaliyetlere katılımın sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar erkeğin de, kadının da ekonomik gerekçelerle bu faaliyetlere katılımı kısıtlanabileceklerini bilsek de kadının kamusal alana katılımındaki sınırlılığın onun aleyhine olacağını ifade etmek gerekir. Seyahat faaliyetlerine katılımın günümüzdeki yansımaları dikkate alındığında toplumsal konumlandırmaların ve ekonomik gerekçelerin kadınların seyahat faaliyetlerine katılımı önemli engeller olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum ülkemiz için de benzer nitelikleri taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin günümüzde bile derin yaralarının tartışıldığı Türkiye'de seyahat faaliyetlerine katılımı kadınlar erkeklere oranla çok daha azdır. Kadınları geri plana iten kabullenilmiş bir sistem içerisinde yaşadığımız gerçeğinden yola çıkıldığında dayatılan kurallar ve rollerin kadınların hayatının her aşamasında karşılarına çıktığını belirtmek gerekir. Bu durum bekâr ve evli kadınlarda daha fazla kendini göstermektedir:

“Kesinlikle evli olunca hiçbir şey yapılmıyor, çok zor. Çünkü kocan senin gezmeni istemeyecek bir kere. Seni tek başına göndermek istemeyecek, seni kısıtlayacak” (K14).

Seyahate katılımda kadınlar, kadın oldukları için birçok kısıtlılıklarla karşılaşırken, evli ve kadın olma hali kadınlara daha fazla engel ve zorluklar getirmektedir. Evli kadınlara yüklenen toplumsal roller yüzünden kadınlar seyahatlere daha az zaman ayırmaktadır. Zira görüşmeye katılan kadınların büyük çoğunluğunun bekâr olması bunu doğrulamaktadır. Çalışma kapsamında yurtdışına seyahat eden kadınların evli ve bekâr olma durumlarına göre TÜİK'ten veri talebinde bulunulmuş ancak bu konuda herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi, ataerkil sistemin yok olması ve kadınların kaynak ve fırsatlara eşit bir biçimde erişim hakkına sahip olması ancak kadınların güçlendirilmesi yoluyla sağlanabilecektir. Kadının güçlendirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi ile birlikte farkındalık oluşturularak kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolünün önüne geçilecek ve daha eşit bir toplumun var olması sağlanacaktır. Dolayısıyla kadınların güçlen(diril)mesi ve seyahatlere/turizm hareketliliğine daha eşit ve adil bir şekilde katılabilmesi için toplumsal cinsiyet rejiminin değişmesi, kadınlara erkeklerle eşit fırsatların verilmesi ve bunun gündelik politikaların üstünde bir ilke haline gelmesi gerekmektedir.

5.3. “Gezmeyi ve Özgürlüğü Seviyorum”: “Kadın Başına” Seyahatlerin Ortaklaşan ve Ayrışan Yönleri

Seyahatlere katılan kadınların maruz kaldıkları kısıtlılıkları ve bu kısıtlılıkları yaratan toplumsal bağlamı anlamının en etkili yolu, seyahatlere katılan kadınların deneyimlerini görünür kılmaktır. Çünkü çoğu zaman maruz kaldığı kısıtlılıklarla mücadele etmek zorunda kalan kadınların bu konumunu değiştirmenin yolu, onun kendi adına konuşmasını sağlamaktır.

Bu çalışmada, Türkiye'den yurtdışına seyahat eden kadınların deneyimleri, mücadeleleri ve geliştirdikleri stratejiler “boş zaman kısıtlamaları teorisi” ile ele alınmıştır. Crawford & Godbey (1987)'in geliştirdiği teoriye göre, bireylerin boş zamana ilişkin aktivitelere katılma isteklerinin kişisel, toplumsal ve yapısal olmak üzere 3 grup kısıtlayıcı tarafından engellendiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda çalışmada katılımcıların kişisel, toplumsal ve yapısal kısıtlamalarla ne ölçüde karşılaştıkları değerlendirilecek ve bu değerlendirmeye birlikte aynı zamanda kadınların bu kısıtlamalarla nasıl mücadele edip seyahate katılım gösterdikleri ortaya konacaktır.

Kişisel kısıtlayıcılar; bireylerin boş zaman aktivitelerine katılımlarını engelleyebilecek psikolojik durumları ve nitelikleri içermektedir. Yurtdışına seyahat eden kadınları önemli ölçüde etkileyen kişisel kısıtlamalar şiddet endişesi, kaygı, cinsel saldırıya uğrama korkusu ve özgüven eksikliğidir. Kadınlarda karşımıza çıkan en büyük korku ve endişe kaynağı gidilecek yerde karşılaşabilecekleri fiziksel şiddet veya cinsel saldırıya uğrama korkusudur. Henderson & Bialeschki'ye (1993) göre de kadınlar, görece fiziksel şiddetten ziyade onları psikolojik olarak etkileyecek şiddetten daha fazla korkmaktadırlar. Ayrıca kişisel kısıtlamalar kategorisinde yer alan ve bireylerin zihninde oluşturduğu engellerden biri olan özgüven eksikliği kişinin kendini yetersiz görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada da özellikle cinsel saldırıya uğrama korkusu ve özgüven eksikliği kadınların karşısına çıkan önemli kişisel kısıtlayıcılar arasında yer almaktadır:

“Tacize uğrama ihtimalinden dolayı çok korkuyorum. Bir tatile gidiyorsun, bir seyahate katılıyorsun, orada tacize uğramak hoş bir şey değil yani” (K27). “İnsanlar bana nasıl davranır, konuşabilir miyim, acaba kaybolur muyum, kaybolursam yolumu nasıl bulurum, otele nasıl gideceğim... Ama o korkumu yendim mi, evet yendim. Hiçbir şey olmadı” (K9).

Bununla birlikte görüşmeye katılan kadınların seyahatlerinde yaşadıkları korku, endişe ve kaygı kısıtlılıkları gidilen ülkeye ve seyahate katılan kadınların yaşam tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Seküler kadınlar, Amerika ve Avrupa gibi batı ülkelerine seyahatlerde bu tür kısıtlılıklardan bahsetmezken, hatta bu ülkelerde kendilerini daha rahat ve güvenli hissettiklerini söylerken, muhafazakâr kadınlar ise inançları, kültürü, giyim tarzı, yeme-içme alışkanlıkları gibi sebeplerden dolayı batı ülkelerine gittiklerinde bazı kısıtlılıklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Seyahat ettikleri ülkeyi tehlikeli bulmanın aksine o ülkeyi Türkiye'den daha güvenli bulan katılımcıların yanında, inanç ve kültür farklılığından dolayı bazı engeller yaşadığını belirten kadınlar da vardır:

“Orada şunu fark ettim bir arkadaşımın gitmişti kışındı, hava bayağı soğuktu, saat böyle 3-4 falan. Gece oturuyorduk, biz biraz tartıştık ve hava almaya çıkayım dedim, o kadar güvenli hissettim ki. Hiç bilmediğim Münih sokaklarında çıktım böyle dışarı, yürüdüm hiç endişem yok, başıma bir şey gelir mi, tecavüze mi uğrarım, bir sapık beni mi takip eder falan hiçbir endişem olmadan gönül rahatlığıyla çıktım gezdim. Bu bana çok şey hissettirdi (K21). “Ben kapalı olduğum için de Müslüman olduğum belli oluyor öyle olunca da hani Müslümanları

Avrupa'da sevmeyen insanlar çok. Laf atan bir tane beyefendi oldu, kötü sözler söyledi böyle sataştı ama biz cevap vermedik yani yolumuza baktık, yürüdük” (K14).

Kadınların çoğunda ise Güney Amerika, Afrika ve Hindistan gibi ülkelere seyahatlerde korku ve endişe daha fazladır. Kadınların seyahatleri öncesi ve sürecinde herhangi bir sorunla karşılaşma risklerini azaltmak için detaylı planlama yapma, tek başına gezmeme, kişisel güvenlik önlemi alma, sorunları normal karşılama, mütevazı seyahat biçimini sürdürme, belirli saatlerde dışarı çıkmama, giyime dikkat etme, istenmeyen durumları kabullenme veya buldukları ortamı terk etme yoluna başvurdıkları anlaşılmaktadır.

Toplumsal kısıtlayıcılar; kişilerarası etkileşim sonucu yani bireylerin toplumla olan ilişkisi sonucu ortaya çıkan engellerdir. Bunlar; toplumsal roller ve sorumluluklar, toplumsal cinsiyet konumlandırmaları ve eşitsizliği, sosyal beklenti ve güçlü sosyal etkileşim arzudur. Kadınlar ve erkekler üzerindeki sosyal sorumluluklar düşünüldüğünde, kadınlara yönelik beklentiler ve rollerin erkeklere kıyasla kendini daha belirgin bir biçimde gösterdiği anlaşılmaktadır. Kadınların çocuk bakma ve aile içi sorumlulukları ve evlilik ve ilişkileri sürdürme gibi pek çok sorumlulukları yaşamın her alanında onları etkilemekte (Wilson, 2004) ve onları ikinci planda boş zaman kullanıcıları yapmaktadır. Öyle ki kadınların başkalarına karşı sorumluluk hissi o kadar kuvvetlidir ki, kadınlar kendi ihtiyaçlarını başkalarının ihtiyaçları üzerinde tuttuklarında kendileriyle çeliştiklerini düşünmektedirler (Henderson, 1991). Bununla birlikte toplumsal cinsiyet konumlandırması da önemli bir sorun. Bugün neredeyse bütün toplumlarda, kadınlar ve erkekler biyolojik farklılıklarının ötesinde toplum tarafından farklı biçimlerde konumlandırılmakta, kadınlara ve erkeklere atfedilen roller, sorumluluklar ve imkânlar eşit bir biçimde dağılım göstermemektedir. Cinsiyet konumlandırmasıyla ilgili öne çıkan sorun, kadının yaşadığı toplumda ikinci plana itilmesi ve ezilen tarafta olması yani dezavantajlı konumda yer almasıdır. Bu ikinci plana itilme durumu kadınların doğasıyla ilgili değil, toplumun onlara önceden biçtiği diğer bir ifadeyle yapay olarak meydana gelen rollerden kaynaklanmaktadır. “Kadının yeri evidir” anlayışı uzun zamandır kadına öğretilmiş bir çaresizliktir ve onu değersiz kılmaktadır:

“Kadının ekstra problemi oluyor. Çocuğu varsa çocuğunu emanet edecek insan arıyor, kocasıyla beraber yaşayan bir insan olsa o bile tereddüt ediyor bazen. Ben kocamı bırakıp nasıl tatile giderim diyen oluyor. Yani kadın bazen bunu kendi içinde kıramıyor o yüzden sorun yani” (K37). Ben böyle bu kararı verdiğim zaman benim karşıma çıkıp sen kadın başına nasıl gidiyorsun diyen insanlara hep çok sinir olmuştum. Kadın başına kelimesinden çok nefret ederim zaten” (K1). “Bu benim hayatım, benim yaşam stilim, yaşam amacım. Gezmeyi ve özgürlüğümü seviyorum. O yüzden seyahat ediyorum” (K14).

Boş zamana katılımda ve sürdürmede birer bariyer görevi gören kısıtlayıcıların neler olduğunu bilmek önemlidir. Fakat aynı zamanda bireylerin bu kısıtlamalarla nasıl mücadele ettikleri, mücadeleleri sayesinde faaliyetlere katılım ve bunu sürdürmeyi nasıl başardıklarını da bilmek daha önemlidir ve seyahatlere katılım konusunda kısıtlamaların üstesinden gelmek ve onlarla mücadele etmek için uygulanabilecek yollar konusunda çok az şey bilinmektedir (Jordan & Gibson, 2005). Kadınların seyahatlerde yaşadıkları kısıtlamalara karşı mücadele stratejileri değerlendirildiğinde; sosyal medya aracılığıyla başka kadınların deneyimlerinden faydalanarak seyahatlerine yön verme, kendini motive etme, duymazdan veya görmezden gelme, hak arama, durumları farklı biçimde yansıtma, fedakârlık yapma gibi farklı temaların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Yapısal kısıtlayıcılar ise boş zaman aktivitelerine katılımı engelleyen finansal kaynak ve zaman eksikliği, coğrafi koşullar, iklim ve ulaşılabilirlik gibi konularla ilgilidir. Sanayileşmenin, kapitalizmin, serbest piyasanın ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle önceleri Avrupa'da başlayan, sonrasında ise neredeyse tüm dünyayı etkileyen modernleşme süreci beraberinde tüketim ekonomisini ve kültürünü getirmiştir. Kapitalizmle daha sonra tanışan Türkiye, modern toplumlarla iletişime ve etkileşime girmesi sonucunda tüketim odaklı kültürü benimsemeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler, bilgi toplama kolaylığı (sosyal medya, internet vs.) ve değişen toplumsal ilişkiler seyahatlere katılımda büyük değişiklikler yarattı. Geçmiş yıllara göre günümüzde insanlar daha fazla seyahat etmekte, turizm için daha fazla zaman ayırmakta ve paralarının önemli bir kısmını seyahatlerde harcamaktadır (Kervankıran, Deniz & İlban, 2023). Seyahatlerde ulaşılabilirlik, ülkenin coğrafi şartları, kalite, fiyat ve duyuşsal faydalar bazı kısıtlamalara neden olabiliyor. Bu çalışmada da katılımcıların zaman zaman bu kısıtlamalar nedeniyle seyahat faaliyetlerine katılımda bazı engellerle karşılaştıkları görülmüştür:

“Ekonomik olarak Türkiye şartlarında Dolar ve Euronun bu kadar değişken olduğu bir ülkede yaşıyoruz maalesef. Ekonomi böyle olmamış olsaydı daha sık seyahate çıkardım (K35). “Kuzey ülkeleri; Norveç, Finlandiya kısmı... Oralar soğuk olduğu için çekiniyorum ben. Çünkü çok üşüdüğüm için, soğuk bana biraz engel oluyor” (K7).

Görüşmeye katılan kadınların seyahatlere yönelik yaşadıkları kısıtlamalara karşı geliştirdikleri mücadele stratejilerine bakıldığında ise; seyahat öncesi finansal kaynak hazırlığı yapma, yaşamlarının diğer alanlarında bazı zevklerinden fedakârlık etme, daha ekonomik seyahat etmek için alternatifler geliştirme, seyahatleri sırasında para kazanmanın yollarını arama, gidilen ülkenin coğrafi ve iklim şartlarına hazırlık yapma gibi konular olduğu görülmektedir.

Çalışmada boş zaman kısıtlılıkları teorisinde belirtilen kısıtlayıcılara ek olarak bazı kısıtlamaların var olduğu anlaşılmıştır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bu faktörlere yeterince yer verilmediği görülmüştür, dolayısı ile teoriye katkı sağlaması açısından bu çalışmanın bulguları önemlidir. Bu kısıtlamalardan birisi de hijyen faktörüdür. Kötü hijyen koşulları ve bu faktörün kadınlar üzerinde belirli algıların oluşmasına neden olması kadınların seyahatlerini etkilemektedir:

“Hindistan’a mesela hala tereddüt ediyorum temizlik açısından. Ben temizlik takıntılarımı falan aştım, ama Güney Amerika’da falan hala psikolojik olarak hazır değilim” (K34).

Seküler ve muhafazakâr kadınların seyahate katılımı mekânsal ve yapısal olarak farklılaşsa da tüm kadınlar seyahatlerde benzer deneyimler ediniyorlar. Bu deneyimlerin kadınların ortaklaştığı nokta, kadınların seyahatler yoluyla güçlenmeleridir. Bu güçlenmeyi artıran en önemli unsur, kadınların Türkiye’deki grup içi denetim mekanizmasının dışına çıkmalarıdır. Bu denetimin dışına çıkan, bir anlamda habituslarını değiştirebilen kadınlar, Türkiye’de gündelik hayatta yapmaya cesaret edemedikleri pek çok şeyi bu seyahatlerde yapıyorlar. Bunlar arasında içki içme, kısa elbiseler giyme ve çeşitli sanat aktivitelerine katılma sayılabilir. Seküler kadınların bu tür deneyimleri yurtdışında yaşamak istemelerinin nedeni, Türkiye’nin günümüzdeki politik ve toplumsal yapısıdır. Bir bakıma, onların yurtdışına çıkışı, muhafazakârların denetiminden kaçıştır. İlginç olan, muhafazakârların da diğer muhafazakâr kadınların denetimlerinden kaçmak için aynı yolu izlemeleridir (Deniz, vd., 2023). Tüm bunlara bakıldığında, görüşmeye katılan gerek seküler gerekse muhafazakâr kadınların seyahat motivasyonlarının ortak noktası gündelik hayattan kaçış temasıdır. Gündelik yaşamın zorluklarından bir süre dahi olsa uzaklaşma, hayatı onların yaşadığı gibi yaşamayan insanların baskısından kurtulma, daha özgür hissedeceğine inanma kadınları seyahat faaliyetlerine iten sebepler arasında yer almaktadır:

“İnanın kendimi psikolojik belki, daha özgür hissediyorum yurtdışında. Kesinlikle daha özgür hissediyorum. Burada şey var bizim bence, Türkiye’de toplum baskısı var. Psikolojik olarak, bunu hiçbir yerde size hissettirmiyorlar belki ama bilinçaltımıza yerleşmiş bu. Mesela ben Türkiye’de bir tatil yapsam belki sürekli alkol almam. Orada daha bir özgür oluyor. Gözler üzerimde değilmiş gibi oluyor. Daha rahat ediyorum. Kıyafet seçimim, yaşam tarzım daha özgür hissediyorum bilmiyorum belki saçma gelir ama. Daha rahat giyiniyorum” (K11). *“Özellikle başka ülkede belli bir süre yaşama isteği var kafamda çok uzun süredir... Önceden hani hiç buradan başka bir yerde yaşayamam düşüncesi vardı. Yurtdışına gittikten sonra bu tamamen değişti açıkçası”* (K20).

Kadınların seyahat sonrası deneyimlerine bakıldığında ise; birey olma duygusunun gelişimi, özgüven artışı, başarıma hissi, toplumdaki baskılara karşı meydan okuma, güçlü ve özgür hissetme, olumsuz durumlarla mücadele edebilmeyi öğrenme, yenilenmiş hissetme, korku ile yüzleşme gibi temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Seyahat eden kadınların profil bilgilerine ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında kadınların önemli bir kısmının yüksek eğitim düzeyine sahip ve belirli bir meslek grubuna dâhil oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca seküler dünya görüşünü benimseyen ve bekâr olan kadınların seyahate çıkma konusunda daha kararlı oldukları muhafazakâr kadınların ise gerek seyahat öncesi ve sürecinde gerekse seyahat edilecek ülkeler konusunda daha fazla tereddüt yaşadıkları anlaşılmaktadır. Seküler kadınların seyahatlerinde yapısal kısıtlılıkların muhafazakâr kadınlarda ise toplumsal ve kişisel kısıtlılıkların öne çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda muhafazakâr kadınların yurtdışı seyahatlere yeni çıkmaya başladıkları ve seyahat deneyimleri, motivasyonları, pratikleri ve mekân tercihleri bakımından seküler kadınlardan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü sekülerlerin muhafazakâr kesime göre seyahate ve tatile çıkma alışkanlıkları daha eskidir. Seksenli-doksanlı yıllarda³ seküler kesimin ekonomik sermayesinin daha iyi olması, politik ve toplumsal olarak seküler dünya görüşünün bu yıllardaki baskınlığı, ayrıca tatil seçeneklerinin ve turizm mekânlarının daha çok seküler kesime hitap etmesi bu kesimin seyahatlere katılımını artırmıştır. Bu yıllarda muhafazakâr kadınların daha az

³ Doksanlı yıllar, Anadolu’yu baştanbaşa otostopla dolaşan bir genç kızın rol aldığı Turkcell Hazır kart reklamında kullandığı “Ben Özgürüm” sloganında olduğu gibi bireyselliğin ve özgürlüğün egemen olduğu (Bali, 2020) ve batı kültürüne daha yakın olduğu için bu bireysel ve özgür olma düşüncesinin seküler kesiminde yaygınlaştığı yıllar. Bu yıllar aynı zamanda televizyonların Türkiye’de yeni yaygınlaşmaya başladığı dönem olup Amerika ve Avrupa kültürünü yayan ve modern yaşam tarzını yansıtan sinema ve dizilerin etkisiyle batı hayranlığının arttığı yıllardır.

seyahat etmesinin ve yurt içindeki tatil bölgelerinde daha az görülmesinin nedeni ekonomik olarak yeterli sermayeye sahip olmamaları, bu kesime hitap eden mekânların yokluğu ve muhafazakâr kesimin de tatile çıkma, eğlenme ve dinlenme amaçlı turizme katılma gibi modern dünyanın alışkanlıklarını bozulma, yozlaşma, dejenere olma, özünden kopma hatta dinden çıkma şeklinde algılamalarıdır. Bununla birlikte modern yaşamın simgesi olan turizm, tatil, seyahat gibi eylemleri kendi habituslarına yakıştıran sekülerlerin turistik bölgelerde, restoranlarda, otellerde, plajlarda örneğin başörtülü ve tesettürlü bir kadın gördüklerinde rahatsız olmaları ve tepki vermeleri, muhafazakâr kadınları bu mekânlardan uzaklaştırmıştır.

Türkiye’de 2000 sonrasında değişen politik, ekonomik ve sosyal ortamla birlikte muhafazakâr sermayenin artması, muhafazakâr kesime hitap eden tatil mekânlarının ve tur tercihlerinin ortaya çıkması ve muhafazakâr ailelerin kapitalist piyasa düzeninin getirdiği tüketim kültürüne ve haz veren, lüks ve gösterişli hayata alışarak dünyevileşmeleri muhafazakâr dünya görüşüne sahip kadınların seyahatlere katılımını sağlamıştır. Birinci aşamada yurt içinde dini özellikleri ile bilinen şehirlere, mekânlara olan seyahatler ikinci aşamada dindar ve muhafazakâr inanca ve kültüre yakın kutsal topraklara, Balkan ve İslam ülkelerine seyahate yönelmiş, üçüncü aşamada ise Türkiye’den göç edenlerin yoğunlukta olduğu Avrupa şehirlerine ve Endülüs gibi geçmiş yıllarda Müslümanların yaşadığı yerlere doğru genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Zenginleşen muhafazakârlar ise hac veya umre vazifesini yerine getirmek için Mekke ve Medine gibi kutsal mekânlara gittikten sonra, alışveriş yapmak için pek çok lüks tüketim ürününün satıldığı zengin Körfez ülkelerine de seyahat etmektedirler. Bununla birlikte seküler kadınların seyahat yelpazesi daha geniş olup gidecekleri ülkelerin kültürü, yaşamı, inancı gibi konularda daha esnek düşünmekte. Muhafazakâr kadınlar ise bu konuda daha fazla kısıtlılıklarla hatta yasaklarla karşılaşmaktadır. Bir taraftan giyim kuşamı ve görünüşünden dolayı farklı inanca ve geleneklere sahip dış dünya ile mücadele eden muhafazakâr kadınlar, diğer taraftan kadını eve hapseden, kadının yolda, sokakta, dışarıda olmasını hoş karşılamayan, söze geldiğinde kendi inançlarının ve geleneklerinin kadına çok değer verdiği ile övünen ama gündelik hayatta kadınlara sürekli sınırlar çizen, engeller koyan ve yasaklar getiren kendi inancına, düşüncesine ve geleneklerine yakın iç dünya ile de mücadele etmek zorundadır. Dolayısı ile tüm bu kısıtlamalara ve yasaklara rağmen seyahate çıkabilen muhafazakâr kadınların hikâyelerinin değerli olduğunu düşünüyoruz.

Türkiye’de sekülerler ülkenin kuruluşunda etkin rol oynasalar da 2000’li yılların başından itibaren muhafazakarların ülke yönetiminde etkinliği artmıştır. Bununla birlikte sekülerlerin muhafazakâr yaşam tarzına karşı direnişleri sürerken; muhafazakarlar da kapitalizmle tanıştıktan sonra sekülerlerin yaşamına özgü çeşitli pratikleri sürdürmeye başladılar. Sosyal ve beşerî sermaye farklılığının seyahat deneyimleri üzerinde de etkisi görülmekle birlikte, kadınların tüketim kültürleri, pratikleri ve tüketime yükledikleri anlam hızlı bir şekilde değişmektedir. Farklı yaşam tarzına sahip olsa da kadınlar; genelde, bir şeyleri tüketirken aynı zamanda haz alacağı ve unutamayacağı bir deneyim de yaşamayı istemektedir (Deniz, vd., 2023). Çalışma kapsamında görüldü ki seküler kadınlar yolculuklarının bütün detaylarıyla kendileri ilgilenerek tek başlarına tatillerini planlıyor, bağımsız olarak seyahat etmek istiyorlar, sıklıkla düşük ücretlerle uzun süre konaklayabilecekleri konaklama tesislerine yöneliyorlar, dolayısıyla onların finansal kaynaklarını etkin kullanma istekleri, konaklama yeri seçimleri etkiliyor. Bunun yanında, gittikleri yerdeki insanlarla daha yakın ilişkiler kurma ve bu yolla kültürel sermayeyi geliştirme istediği de bu seçimi etkiliyor. Böyle bir durumun yaşanmasında seküler kesimin seyahat etme ve tatil alışkanlıklarının daha erken dönemde başlamasının etkisi vardır. Bali (2020)’nin de belirttiği gibi, zira bu kesimin bir çoğu Amerika gibi ülkelerde okumuş, batının modern yaşam tarzıyla haşır neşir olmuş, sıklıkla yurtdışı gezileri yapan, batıdaki sosyal kulüplerle ağlarını genişletmiş, alışveriş yapmak ve lüks restoranlarda bir şeyler yemek için yurt dışına çıkan, popüler olan New York, Paris, Londra, Roma gibi şehirlere sürekli giden, batıda olduğu gibi kadınlara sürekli genç ve özgür yaşamayı tavsiye eden ve batı tarzı modern yaşamı hayatlarının merkezine koymuş insanlardır. Dolayısı ile seküler kadınların beşeri ve sosyal sermayelerinin kökü daha eski olduğu için seyahat ve tatil deneyimleri de farklılaşmaktadır. Bununla birlikte muhafazakâr kadınların da seyahat pratikleri ve kültürleri zamanla değişmektedir.

Özellikle 2000 sonrası değişen ekonomi-politik ortam ile birlikte muhafazakar ailelerin refah seviyesinin artması, Akdeniz sahilleri başta olmak üzere Türkiye’nin birçok yerinde mütebedeyin kesime hizmet veren tatil bölgelerinin oluşturulması (Ertit, 2020), haremlik-selamlık havuzları olan beş yıldızlı otellerin açılması, muhafazakar aileler arasında yayılan beş yıldızlı otellerde iftarların verilmesi, yurt içinde Eyüp Sultan, Mevlana türbelerine ve yurt dışında ise umre amaçlı kutsal topraklara olan ziyaretlerin düzenlenmesi (Akçaoğlu, 2018), dindar ve muhafazakarlar için sembolik önemi olan Balkanlar, Endülüs, Kudüs gibi yerlere yurtdışı turlarının başlaması, muhafazakar yaşam tarzının reklamını yapan dergi, internet sitesi, gazete, TV, dizi, sinema gibi araçların artması, sosyal medya araçları sayesinde geleneksel ailelerin modern yaşam tarzı ile etkileşiminin daha fazla olması, helal sertifikalı otellerin çoğalması, muhafazakar kadınların da denize girmeleri için tasarlanan

haşema gibi tesettür mayoların üretilmesi, deniz kıyıları dışında Anadolu'nun iç kesimlerindeki kaplıca ve yayla bölgelerinde muhafazakar ailelere uygun devre-mülk, apart ve pansiyonların açılması muhafazakar kadınların cesaretini ve seyahate katılma isteğini artırmıştır. Muhafazakâr dünya görüşünü benimseyen kadın gezginler ilk seyahatlerinde kendi kültürüne ait mekânlar ve ortamlar ararken, sonraki seyahatlerinde farklı mekânları ve yemekleri deneyimlemeyi tercih etmektedir. Bunun sonucunda seyahat tercihleri ve davranışları da değişen muhafazakâr kadınların kapitalist piyasa düzenine adapte olmak, lüks tüketim kültürünü benimsemek ve modern yaşam formuna alışmak suretiyle dini, ahlaki ve kültürel değerlerden uzaklaşma korkusundan dolayı arafta kaldıkları görülmektedir. Bu durum muhafazakâr kadınların seyahat kararları ve sürecinde geleneksel mi yoksa modern mi davranacakları konusunda arada kalmalarına neden olmaktadır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde hala devam eden toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının erkekle kıyaslandığında ikincil konumda yer alması sebebiyle oluşan kalıp yargılar, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet farklılıkları ve benzeri konularda yoğun şekilde devam eden çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmada da seyahat ve toplumsal cinsiyet ilişkisi göz önünde bulundurularak seyahat olgusu Türkiye'den yurtdışına giden kadın gezginler örneğinde kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet ve feminist coğrafya bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada seyahatlerin kadınlar için ne anlam ifade ettiği ve yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi bu alanda da bir direnişi sembolize edip etmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece kadınları merkeze alan bu çalışmada kadın gezginlerin seyahat deneyimleri, motivasyonları ve seyahat kısıtlayıcıları incelenmiş olup, seküler ve muhafazakâr kadınlar açısından seyahatlerin ne anlam ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma, yalnız bunlarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda kadın gezginlerin profil durumlarını, mekan seçimlerini, risk algılarını, seyahate yönelik tereddütlerini ve kısıtlamalara karşı mücadele stratejilerini de açığa çıkarmayı amaçlamıştır.

Çalışmanın bulgularına göre seyahatleri boyunca kadınların karşısına birer duvar gibi örülen kısıtlamalar söz konusu olsa da kadınların çeşitli mücadele stratejileri geliştirerek seyahat faaliyetlerine katılım göstermeyi başardıkları ve bunları başka kadınlara da tavsiye etme eğilimi içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum Seow & Brown'un (2018) çalışmasıyla da benzerlik göstermekle birlikte onun çalışmasında da kadınlar karşılaştıkları birçok zorluğa rağmen bu faktörlerin yalnız seyahat etmelerine engel olmayacağını belirtmişlerdir. Bu durum seyahate çıkmanın, kadınların yaşamında onlara dayatılmış cinsiyet rollerini aşmalarında bir aracı olduğu göstermektedir.

Üç tip kısıtlayıcıya yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında kişisel kısıtlamalar kategorisinde katılımcıları en çok etkileyen faktörün özgüven eksikliği olduğu anlaşılmaktadır. Özgüven eksikliğininse özellikle yabancı dile hâkimiyetin zayıflığı ve gidilecek ülkelere ilişkin bilgi eksikliğinden kaynaklandığı çıkan sonuçlar arasındadır. Ayrıca kişisel kısıtlamalar arasında güvenlik faktörü de yer almakla birlikte kendini fiziksel veya cinsel saldırıya uğrama korkusu olarak göstermektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki; algılanan yetenek eksiklikleri genel olarak ilk seyahat deneyimlerinden önce ortaya çıksa da deneyim sayısı arttıkça bu endişeler azalma eğilimi göstermektedir. Toplumsal kısıtlayıcılar kategorisinde, toplumsal cinsiyet konumlandırılmaları ve eşitsizliği göze çarpan faktörler arasındadır. Kadın gezginler seyahat kararı aldıklarını yakın çevrelerine söylediklerinde “*Kadın başına nasıl gidiyorsun?*” gibi olumsuz söylemler aldıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlara sürekli hatırlatılan “kadın başına” ya da “kız başına” söylemleri bu durumun en belirgin ifadeleridir. Toplum tarafından birer dayatma haline getirilen bu söylemler kadınların seyahat sayısı arttıkça azalma eğilimi göstermiştir. Çünkü artık kadınlar bu faaliyetlere katılım gösterebileceklerini, diğer bir ifadeyle bunu başarabildiklerini çevrelerine kanıtlamışlardır. Yapısal kısıtlamalarda göze çarpan faktör ise özellikle finansal kaynak eksikliğidir. Ayrıca hijyen faktörü de seyahate katılımı katılımcıların karşısına çıkan kısıtlamalar arasındadır.

Araştırma sonuçlarından hareketle, toplumda kadınlara yönelik eşitsizlikleri yalnızca kadınları ilgilendiren bir mesele gibi algılamamanın ötesinde, toplumu etkileyen sorunlar olduğu bilincinin bireylerde yerleşmesi gerekmektedir. Elbette bu bilincin yerleşmesi ailede başlayarak eğitim kurumlarında etkili çalışmaların yapılmasıyla pekiştirilmelidir. Kadınların toplumda söz sahibi olabilmeleri ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi ancak bu yollarla gerçekleştirilebilir. Bu çalışmanın odak noktasında yer alan seyahat bağlamında ele alındığında ise, cinsiyete dayalı kısıtlılıkların göz önünde bulundurularak sektör yöneticileri, turizm planıcıları ve politik sorumluların çeşitli uygulamaların geliştirilmesi için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu yönüyle sektörü idare eden, planlayan ve yönlendirenlere büyük sorumluluklar düşmektedir, bu da ancak kurumların işbirliği ile gerçekleşebilir. Kadınların seyahate teşviki oldukça önemlidir. Kadınların seyahat

ederken ne tür sorunlar yaşadıkları, nelere ihtiyaç duydukları, motivasyon kaynakları, endişe ve tereddütleri bilindiği takdirde buna yönelik geliştirilen stratejiler tüm olumsuzlukların ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Ayrıca güvenlikle ilgili sorunlara yönelik caydırıcı yaptırımların uygulanması da kadınların seyahat faaliyetlerine daha rahat bir biçimde katılım göstermelerini sağlayacaktır. Çalışmanın bulgularında da değinildiği gibi kadınlar özellikle ilk seyahat deneyimlerinden önce seyahate yönelik korku ve endişe duyma eğilimindedirler. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, kadınların özellikle ilk seyahat deneyimlerinden önce onların olumsuz düşüncelerini en aza indirebilmek için sosyal platformlar daha etkin bir biçimde kullanılmalı ve çeşitli eğitim uygulamaları gerçekleştirilmelidir. Tüm bunlara ek olarak kadınların seyahat deneyimlerini gerçekleştiren diğer kadınları gördükçe önyargılarının kırılacağı da ortadadır. Kadınların seyahatlerini konu edinen çalışmaların sayısının artması kadınların seyahat faaliyetlerine katılımlarında etkili olacaktır.

Özellikle seküler kadınların seyahati planlama aşamasında daha çok yalnız seyahat etmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yönüyle çalışma literatürdeki diğer çalışmalarla da benzerlikler göstermektedir. Zira Chiang & Jogaratnam da (2006) bu konuya değinerek, kadınların artan biçimde başkalarıyla seyahat etmek yerine yalnız seyahat etmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların yalnız seyahat etmek istemeleri ani karar değişimlerinde sorun yaşamama, arzu edilen planı yapma, kendini dinleme, ekonomik ya da zamansal uyumun sağlanamaması gibi faktörlere bağlı olarak gelişmektedir. Ayrıca seyahat arkadaşıyla yaşanabilecek sorunlara karşı önlem amaçlı yalnız seyahatin tercih edilmesi de önemli bir faktördür. Bu yönüyle çalışma Heimtun & Jordan'ın (2011) çalışmasındaki sonuçlarla benzerlikler göstermektedir. Katılımcıların ilerideki seyahat planlamalarında da yalnız gitme eğiliminde olacaklarını belirtmeleri de yalnız seyahat eden kadın sayısının artmaya devam edeceğinin önemli bir göstergesidir. Muhafazakâr kadınlar ise genellikle eş, arkadaş veya grupla birlikte ve seyahat acenteleri aracılığıyla seyahate katılmaktadırlar. Muhafazakâr kadınlar bu yolla, seyahatte karşılaşılabilecekleri güvenlik sorunlarını aşılıyorlar ve inançlarına uygun şekilde beslenme yollarını kolayca buluyorlar.

Türkiye'deki politik-ekonomik yapının gelişimiyle turizmin seküler ve muhafazakar turistlere göre yapılanması birbiriyle oldukça ilişkilidir. Deniz, vd., (2023)'nin de belirttiği gibi yakın zamanda turizm pratiklerini etkileyen asıl mesele, uzun yıllar sekülerlerin elinde olan ekonomik sermayenin, son 20 yılda muhafazakârların eline geçmeye başlaması ve muhafazakâr kapitalistlerden oluşan bir piyasa düzeninin ortaya çıkmasıdır. Gündelik hayatta muhafazakarların baskınlığı, sekülerlerin muhafazakarlarla daha az karşılaşılabilecekleri destinasyonlara gitme eğilimini ortaya çıkardı. Ekonomik sermayeyi elinde bulunduran, ancak sekülerlerin kültürel sermayelerinden kaynaklanan iktidarını yıkamayan muhafazakarlar ise, bir süre sonra, onların hayat tarzını taklit etmeye başladılar. Böylece, sekülerlerin bu tatil pratikleri, muhafazakarların kültürel sermayeye erişmeleri için izlemeleri gereken bir yol haline geldi. Bir bakıma, muhafazakârlar hem ekonomik sermayelerini göstermek hem de yurtdışı tatilleri yoluyla kültürel sermayelerini artırmak amacıyla seyahat rotalarını çeşitlendirme yoluna gittiler. Hatta kendisi bunu sağlayamayanlar, çocuklarının yurtdışına tatile gitmesini özendirerek kültürel bakımdan aynı etkiyi yaratmaya çalışıyorlar. Bu yolla sermayelerini ve habituslarını dönüştürüyorlar. Zaten son on yıldır muhafazakarların yaşadığı Anadolu şehirlerinde yurtdışına tatil paketleri satan tur şirketlerinin ortaya çıkması ve İslami yayın organlarında yurtdışına seyahat haberlerinin artması da bununla ilgilidir. Bu gelişmeler içinde unutulmaması gereken, muhafazakarların seyahatlere katılımıyla sekülerlerin seyahat pratiklerinin gerilemediğidir. Aksine bu çalışmaya katılanların görüşlerine göre yurtdışına çıkan kadınların seyahat anlayışının farklılığı, seyahat piyasasının çeşitlenmesini, gelişmesini ve mekânsal olarak yayılmalarını sağlamıştır.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>
Yazar Katkıları/Author Contributions	Yazarlar/Authors
Çalışmanın içeriği ve tasarımı/ <i>Conception/Design of Study</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Metodoloji/ <i>Methodology</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Veri toplama-oluşturma-iyileştirme/ <i>Data Curation</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Analiz/ <i>Analysis and interpretation of data</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Görselleştirme/ <i>Visualization</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Yazı taslağı/ <i>Writing - Original Draft</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Yazma - İnceleme ve Düzenleme/ <i>Writing - Review & Editing</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran
Proje yönetimi/ <i>Project administration</i>	K. İskenderoğlu – İ. Kervankıran

REFERANSLAR

- Aitchison, C. C. (2005). Feminist and Gender Perspectives in Tourism Studies: The Social-Cultural Nexus of Critical and Cultural Theories. *Tourist Studies*, 5(3), ss. 207-224.
- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve Dinen Makbul, Muhafazakâr Üst-Orta Sınıfın Habitusu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alexandris, K. & Carroll, B. (1997). An Analysis of Leisure Constraints Based on Different Recreational Sport Participation Levels: Results From a Study in Greece. *Leisure Sciences*, 19(1), ss. 1-15.
- Alexandris, K., Du, J., Funk, D. & Theodorakis, N.D. (2017). Leisure Constraints and The Psychological Continuum Model: A Study Among Recreational Mountain Skiers. *Leisure Studies*, 36(5), ss. 670-683.
- Arab-Moghaddam, N., Henderson, K. A. & Sheikholeslami, R. (2007). Women's Leisure and Constraints to Participation: Iranian Perspectives. *Journal of Leisure Research*, 39(1), ss.109-126.
- Arslanalp, M. (2019). *Yoldaki Kadınlar: Gezi Anlatılarında Toplumsal Cinsiyet ve Sınırları Aşmak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslantürk, E. & Unur, K. (2019). Yalnız Seyahat Eden Kadınların Seyahat Deneyimleri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(3), ss.493-514.
- Bali, R.N. (2020). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*. 13. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları
- Beauvoir, S. de (1993). *İkinci Cins*. Çev. Bertan Onaran, 7. Baskı, İstanbul: Payel Yayınları.
- Berdychevsky, L. & Gibson, H. J. (2015). Phenomenology of Young Women's Sexual Risk-Taking in Tourism. *Tourism Management*, 46, ss.299-310.
- Brown, L. & Osman, H. (2017). The Female Tourist Experience in Egypt as an Islamic Destination. *Annals of Tourism Research*, 63, ss.12-22.
- Cesur, M. (2014). *Tek Başına Seyahat Eden Kadın Turistlerin Seyahat Kısıtlayıcıları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Crawford, D. W. & Godbey, G. (1987). Reconceptualizing Barriers to Family Leisure. *Leisure Sciences*, 9(2), ss. 119-127.
- Crawford, D. W., Jackson, E. L. ve Godbey, G. (1991). A Hierarchical Model of Leisure Constraints. *Leisure Sciences*, 13(4), ss. 309-320.
- Deniz, A. & Kervankıran, İ. (2020). Labour Force Participation and Violence: A Research About Female Tourism Workers in Turkey, İçinde İçinde P. Vizcaino, H. Jeffrey ve C. Eger (Edt.) *Tourism and Gender-Based Violence Challenging Inequalities* (s:65-79). UK: CABI
- Elkin, L. (2018). *Flanöz: Şehirde Yürüyen Kadınlar*. (Çev. Doğan Dilcun Doğan). İstanbul: Nebula Kitap.
- Ertit, V. (2020). *Endişeli Muhafazakârlar Çağı: Dinden Uzaklaşan Türkiye*, Ankara: Orient Yayınları.
- Franklin, A. (2003). *Tourism (An Introduction)*, Londra: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Godbey, G., Crawford, D. W. & Shen, X. S. (2010). Assessing Hierarchical Leisure Constraints Theory After Two Decades. *Journal of Leisure Research*, 42(1), ss. 111-134.
- Green, E. & Singleton, C. (2006). Risky Bodies at Leisure: Young Women Negotiating Space and Place. *Sociology Research*, 40(5), ss. 853-871.
- Henderson, K. A. (1991). The Contribution of Feminism to an Understanding of Leisure Constraints. *Journal of Leisure Research*, 23(4), ss. 363-377.
- Henderson, K. A. & Bialeschki, M. D. (1993). Fear as a Constraint to Active Lifestyles for Females. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 64(1), ss. 44-47.
- Hudson, S. (2000). The Segmentation of Potential Tourists: Constraint Differences Between Men and Women. *Journal of Travel Research*, 38(4), ss.363-368.
- Jackson, E. L. (2000). Will Research on Leisure Constraints Still be Relevant in The Twenty-First Century?. *Journal of leisure Research*, 32(1), ss. 62-68.
- Jackson, E. L., Crawford, D. W. & Godbey, G. (1993). Negotiation of Leisure Constraints. *Leisure Sciences*, 15(1), ss.1-11.

- Jackson, E. L. & Henderson, K. A. (1995). Gender Based Analysis of Leisure Constraints. *Leisure Sciences*, 17(1), ss.31-51.
- Jordan, F. & Aitchison, C. (2008). Tourism and the Sexualisation of the Gaze: Solo Female Tourists Experiences of Gendered Power, Surveillance and Embodiment. *Leisure Studies*, 27(3), ss. 329-349.
- Jordan, F. & Gibson, H. (2005). We're Not Stupid... But We'll Not Stay Home Either: Experiences of Solo Women Travelers. *Tourism Review International*, 9(2), ss.195-211.
- Kaba, B. & Emekli, G. (2018). Turizmde Yükselen Bir Eğilim: Yalnız Seyahat Eden Kadın Gezginler (Türkiye Örneği). *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), ss.111-126.
- Kaçar, S. (2021). *Turizm Mekanlarında Yaşlı Kadınların Gündelik Hayat Pratikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kaçar, S. & Kervankıran, İ. (2023). Gündelik Hayatın İzini Sürmek: Yaşlı Kadınların Gündelik Hayat Bilgisinden Turizm Mekanlarına Erişimlerini, Mekânsal Deneyimlerini ve Sınırlılıklarını Anlamak. *Fe Dergi*, 15, ss.122-146
- Kervankıran, İ., Deniz, A. & İlban, K. (2022). The travel pattern and experiences of Turkish female outbound tourists. In C. Michael Hall, Siamak Seyfi, S. Mostafa Rasoolimanesh (Eds.) *Contemporary Muslim Travel Cultures Practices, Complexities and Emerging Issues*. (p. 183-197) London: Routledge.
- Kervankıran, İ. & Bağmancı, M. F. (2020). Turizm Hareketliliğine Karşı İstikametten Bakmak: Türkiye'den Yurtdışına Olan Seyahatlerin Görünümü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), ss. 686-712.
- Kinnaird, V. & Hall, D. (1996). Understanding Tourism Processes: A Gender-Aware Framework. *Tourism Management*, 17(2), ss.95-102.
- Lenskyj, H. (1988). Measured Time: Women, Sport and Leisure. *Leisure Studies*, 7(3), ss. 233-240.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin Kültür Tarihi* (J. Traub, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Moal, G. M. (2020). The Travel Constraints Faced by Retired Travelers in the 21st. *Journal of Consumer Marketing*, 38(1), ss. 69-77.
- Nyaupane, G. P. & Andereck, K. L. (2008). Understanding Travel Constraints: Application and Extension of a Leisure Constraints Model. *Journal of Travel Research*, 46(4), ss. 433-439.
- Orakani, S. N., Smith, K. & Weaver, A. (2021). Reframing the Experiences of Travellers With Mobility Impairments: Enhancing the Leisure Constraints Model. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, ss. 84-92.
- Öz, Ş. M. & Turan, P. (2021). Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 30-47.
- Pekiner, A. B. (2019). *Yalnız Seyahat Eden Kadınların Motivasyon ve Deneyimleri: Diyarbakır'ı Ziyaret Eden Kadınlar Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Pennington-Gray, L. A. & Kerstetter, D. L. (2002). Testing a Constraints Model Within the Context of Nature-Based Tourism. *Journal of Travel Research*, 40(4), ss. 416-423.
- Philipp, S. F. (1995). Race and Leisure Constraints. *Leisure Sciences*, 17(2), ss. 109-120.
- Raymore, L., Godbey, G., Crawford, D. & Eye, A.v. (1993). Nature and Process of Leisure Constraints: An Empirical Test. *Leisure Sciences*, 15(2), ss. 99-113.
- Seow, D. & Brown, L. (2018). The Solo Female Asian Tourist. *Current Issues in Tourism*, 21(10), ss. 1187-1206.
- Stark, J. & Meschik, M. (2018). Women's Everyday Mobility: Frightening Situations and Their Impacts on Travel Behaviour. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 54, ss.311-323.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusal Feminist Bir Saha Hikâyesi. *Moment Dergi*, 2(2), ss. 30-58.
- TÜİK (2019, 2020). Yurtdışına Seyahat Amaçlı Giden Vatandaşlarımızın Turizm Giderleri Araştırma Sonuçları. <https://www.tuik.gov.tr/> (Ulaşım tarihi: 25.05.2021)
- Tükenmez, E. G. (2019). *Türkiye'de Yalnız Seyahat Eden Kadınlar: Deneyimleri, Tercihleri, Motivasyon ve Kısıtları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Valaja, E. (2018). *Solo Female Travellers' Risk Perceptions and Risk Reduction Strategies - As Expressed in Online Travel Blog Narratives*. Unpublished Master Thesis. Lund University Department of Service Management and Service Studies, Lund.
- White, D. D. (2008). A Structural Model of Leisure Constraints Negotiation In Outdoor Recreation. *Leisure Sciences*, 30(4), ss. 342-359.
- Wilson, E. (2004). *A Journey of Her Own? The Impact of Constraints on Women's Solo Travel*. Unpublished PhD Thesis. Griffith University, Australia.
- Wilson, E. & Harris, C. (2006). Meaningful Travel: Women, Independent Travel and The Search For Self and Meaning. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), ss. 161-172.
- Wilson, E. & Little, D. E. (2005). A "Relative Escape"? The Impact of Constraints On Women Who Travel Solo. *Tourism Review International*, 9(2), ss. 155-175.
- Wilson, E. & Little, D. E. (2008). The Solo Female Travel Experience: Exploring the Geography of Women's Fear. *Current Issues in Tourism*, 11(2), ss.167-186.
- Yang, E., Khoo-Lattimore, C. & Arcodia, C. (2018). Constructing Space and Self through Risk Taking: A Case of Asian Solo Female Travelers. *Journal of Travel Research*, (57), ss.260-267.

